

„Tajná zpráva české vlády“. Analýza jedné politické a mediální události

Jiří Homoláč, Kamila Karhanová

1. Etnografické pozadí

Jedním z dílčích momentů ve vývoji česko-slovenských vztahů po roce 1989 je spor o existenci a obsah materiálu Pithartovy vlády předjímacího problému spojené s případným rozpadem státu. Česká národní rada se potřebou připravit takový materiál poprvé zabývala v prosinci 1990. Stalo se tak na premiérův podnět, protože V. Mečiar, tehdy slovenský premiér a zastávající federace, informoval P. Pitharta o tom, že se chystá vyhlášení svrchovanosti zákonů SR nad zákony federálními (k tomu srov. Pithartovo vyjádření pro ČSTK z 15.7.92). Podruhé, tentokrát na podnět poslance ODS J. Payna, informoval P. Pithart o přípravě materiálů zabývajících se případným rozpadem státu na neveřejném zasedání ČNR 21.5.91 (viz ČSTK 21.5.91). O existenci a účelu tohoto materiálu mluvil P. Pithart dvakrát ve svém pravidelném vystoupení na stanici Praha (viz ČSTK 21. a 28.5.91) a psalo se o něm i v českém tisku (srov. např. RP 23. a 29.5.91). V souladu s dobovou oblibou pojmenování „scénář“ (srov. např. tehdy frekventované spojení „scénář ekonomické reformy“)¹ a zřejmě i v souladu s tehdejšími názory na možnost rozpadu státu se pro tento materiál české vlády (dále Dokument) vžilo označení „katastrofický scénář“. Dokument by nejspíš upadl v zapomnění, na počátku července 1992 však V. Mečiar prohlásil, že disponuje přísně tajnou zprávou české vlády pro případ rozpadu státu (poprvé o ní mluvil 9.7.92 na besedě s novináři z iniciativy Za pravdivý obraz Slovenska, podruhé 15.7.92 při projednávání programového prohlášení slovenské vlády v SNR) a učinil z Dokumentu aktuální politický argument. A právě reakce českých a slovenských politiků a českého tisku na tuto Mečiarova vystoupení jsou předmětem naší analýzy.

2. Data

Analyzujeme zprávy ČSTK a texty (zprávy a komentáře), které byly o Dokumentu publikovány v Rudém právu (RP), Lidových novinách (LN) a Mladé frontě Dnes (MFD)² v období od 10.7., kdy vyšly první zprávy o Mečiarově vystoupení před slovenskými novináři, do 31.7., kdy český tisk informoval o setkání poslance Bodyho a dalších romských představitelů s premiérem federální vlády J. Stráským, resp. do 1.8., kdy některé deníky otiskly zprávu o tiskové konferenci Romského demokratického kongresu a o vystoupení L. Bodyho na tiskové konferenci Levého bloku.

3. Cíle analýzy:

- a) ukázat, jak se identita Dokumentu utvářela ve výroci českých a slovenských politiků;
- b) ukázat, jak byla identita Dokumentu konstruována v tisku;
- c) ukázat, jak jednotliví aktéři, politici a novináři, reagovali na skutečnost, že se v Dokumentu mj. navrhovalo využít procesů spjatých s rozdělením státu k „odstěhování občanů romské

¹ Jde zřejmě o výpůjčku z angličtiny, jeden z významů pojmenování „scenario“ je totiž „varianta plánu nebo činnosti“ (srov. K. Hais, B. Hodek: Velký anglicko – český slovník , 2.díl. Leda, Praha , Academia, Praha 1997).

² Jen okrajově se budeme věnovat textům otisknutým v Prostoru, Českomoravských zemědělských novinách (ČMZN), Svobodném slově (SS) a Práci (P).

národnosti na Slovensko“ a „přijmout opatření k zamezení hromadného stěhování Romů do ČR“.³

4. Metodologie

Náš přístup k výrokům politiků zprostředkovaným ve zprávách ČSTK je v zásadě etnometodologický. Vycházejíce z etnometodologické konverzační analýzy a členské kategorizační analýzy,⁴ předpokládáme, že identita Dokumentu není předem daná, ale utváří se teprve v interakci. Jednotliví aktéři přisuzují Dokumentu různé rysy, a zařazují ho tak do určitých kategorií; některé tyto rysy mohou být přitom Dokumentu připisovány současně, jiné se navzájem vylučují. Nejzjevnějším momentem vyjednávání identity je konkurence pojmenování „tajná zpráva“ a „katastrofický scénář“ (a jejich variant, viz níže). Tato pojmenování vystupují v analyzovaných textech jako kategorie (z jiného pohledu také jako argumenty), mluvčí je pravidelně spojují se sadami rysů jako ne/oficiálnost, ne/ucelenost atd.

Cestu k analýze podobných problémů naznačili Nekvapil a Leudar (1998; v tomto sborníku) svým konceptem dialogické masmediální sítě. Naším cílem však není postihnout dialogickou síť, tvořenou řetězcem promluv o různém stupni zprostředkovanosti, v celé její komplexnosti, ale zaměříme se nejprve jen na jednu část či rovinu této sítě, na komunikaci mezi politiky zprostředkovanou tiskovou agenturou.

V další části analýzy zkoumáme, jak o Mečiarových vystoupeních a Dokumentu samém psal český tisk. Novinové texty, obsahující názory politiků i novinářů, však již neanalyzujeme v duchu etnometodologické konverzační analýzy jako repliky dialogu (resp. tahy v dialogické síti), ale zaměřujeme se např. na vztah titulku a vlastního textu, zapojování dílčích témat do dalších kontextů apod.

5. Vlastní analýza

5.1. Utváření identity Dokumentu ve vystoupeních politiků

5.1.0 V této části analýzy budeme – evidentně naivně – předpokládat, že se identita Dokumentu utvářela pouze ve vystoupeních Vladimíra Mečiara a reakcích českých a slovenských politiků na ně. Přestože nedisponujeme ani magnetofonovými nahrávkami, ani stenografickými zápisy, domníváme, že zprávy ČSTK, z nichž vycházíme, představují – přinejmenším pokud jde o přímé citace – hodnověrný zdroj, a lze je tedy pro podobnou analýzu využít. Agenturní zpravodajství však rozhodně nepovažujeme za pouhého zprostředkovatele výroků jednotlivých politiků (ČSTK si totiž přinejmenším některé reakce sama vyžádala, viz formulace „na dotaz zpravodaje ČSTK“).

5.1.1 Vladimír Mečiar se o Dokumentu poprvé zmínil na schůzce s novináři ze sdružení Za pravdivý obraz Slovenska (Z agenturní zprávy o tomto vystoupení citujeme pouze část, která se vztahuje k Dokumentu.).⁵

³ Citujeme podle výňatků z Dokumentu, které otiskl 21.7.92 deník Prostor.

⁴ K uvedeným analytickým postupům srov. Nekvapil (1999/2000, s. 80): „Etnometodologie se zabývá produkcí, resp. reprodukcí sociální skutečnosti v každodenním životě, a to se zřetelem k metodám, které členové příslušného kulturního společenství při produkování společnosti a jejího řádu užívají. (...) Konverzační analýza je metoda, která se vyvinula v rámci etnometodologie (...) zabývá se tím, jaké metody užívají mluvčí při produkci a interpretaci různých aspektů běžných rozhovorů.“

⁵ Poukázali přitom i na možnost využít metod členské kategorizační analýzy, vypracované původně pro analýzu personálních kategorií, i pro zkoumání kategorizace neživých objektů. Srov. Nekvapil, 1999/2000; Nekvapil, Leudar, 1998.

ČSTK 9.7.92

V. Mečiar žádá zveřejnění „přísně tajné zprávy vlády ČR“

Ke zveřejnění přísně tajné zprávy, v níž jsou podle něj časově rozpracována opatření pro případný rozpad Československa, vyzval dnes českou vládu předseda vlády SR Vladimír Mečiar při večerním setkání se členy sdružení slovenských novinářů Za pravdivý obraz Slovenska.

Jak V. Mečiar uvedl, tato zpráva obsahuje i takové detaily, jakými jsou například okolkované peníze platné jen v ČR a vydávané na občanský průkaz výhradně občanům ČR, uzavření hranic apod.

Postoj české strany se podle slov V. Mečiara od prvních jednání mezi HZDS a ODS velmi výrazně změnil. Česká strana, jak řekl, již nemá zájem předstírat, že jí ještě na soužití záleží. „To všechno jsou kroky, které nelze nazvat akty přátelství,“ dodal.

Premiér uvedl, že Slovensko není připraveno na rychlé rozdělení ve sféře hospodářských vazeb, v měnové oblasti, v oblasti lidských práv. „Český program buď-anebo v tak radikální formě nás překvapil a staví nás před problémy, na které Slovensko nebylo připravené. Dovedeme jim čelit, ale za cenu mimořádného vypětí sil,“ zdůraznil. K téměř studené válce proti Slovensku přirovnal V. Mečiar současné informování o Slovensku v novinách v České republice i ve světě, determinované pražským pohledem. Přitom zdůraznil význam objektivního informování o SR. V této souvislosti řekl, že cesta Slovenska do Evropského společenství vede přes jeho pravdivý obraz. K tomu by mělo přispět i důsledné paritní zastoupení Slovenska v diplomacii. (...)⁶

Pojmenování „*přísně tajný*“ představuje Dokument jako vrcholně důležitý (pojmenování „zpráva vlády“⁷ označuje vlastně jeho žánr). To, že jej Mečiar interpretoval jako projev nepřátelství a pokrytectví české strany, však ukazuje, že tímto pojmenováním je akcentováno také to, že česká vláda existenci Dokumentu před slovenskou a (asi i) českou veřejností tají.⁸ Mečiar ostatně českou vládu vyzval, aby Dokument zveřejnila. Další rys, který Mečiar Dokumentu přisoudil, „propracovanost“ (viz zvláště formulaci „*zpráva obsahuje i takové detaily...*“), jednak potvrzuje závažnost Dokumentu, jednak je důkazem pokrytectví české strany. Toho, že v rozporu s deklarovaným postojem s rozpadem federace již delší dobu počítá a je na něj dobře připravena.⁹ Rysy, kterými Mečiar Dokument charakterizuje, tedy nejsou izolované, ale odkazují jeden na druhý a navzájem se potvrzují.

Na Mečiarovo vystoupení reagoval (na dotaz ČSTK) předseda bývalé české vlády P. Pithart:

ČSTK 10.7.1992

P. Pithart: Jde o analýzy různých variant rozchodu

Žádná přísně tajná zpráva české vlády o rozpadu Československa podle bývalého předsedy české vlády Petra Pitharta neexistuje. V rozhovoru se zpravodajem ČSTK se tak vyjádřil ke čtvrtému vystoupení V. Mečiara na besedě se členy sdružení slovenských novinářů Za pravdivý obraz Slovenska.

„Vladimír Mečiar měl pravděpodobně na mysli to, čemu novináři říkali katastrofický scénář, uvedl. „Je to soubor analýz a studií, které vznikaly postupně, o tom, jaké položky by České republice chyběly především v hospodářské oblasti, kdyby došlo k rozchodu nikoliv korektnímu,“ řekl P. Pithart. Uvedl, že tyto dokumenty obsahují i návrhy opatření na ochranu měny a podobně.

„Není to v žádném případě zpráva, kterou by jako celek vláda schvalovala. Byly to úvahy jednotlivých ministrů o tom, co by bylo potřeba udělat v jejich resortech v případě rozpadu státu,“ dodal.

⁶ Druhá polovina textu je věnována tomu, co Mečiar řekl o maďarské menšině na Slovensku a o vměšování Maďarska do vnitřních věcí SR.

⁷ Z této formulace není jasné, zda jde o Dokument současné nebo minulé české vlády. K tomu srov. dále.

⁸ Vypojen z kontextu Mečiarova vystoupení, otevírá důraz na utajování Dokumentu před veřejností diskusi o demokratičnosti takového konání (viz v 5.2 komentář RP z 22.7.92). Podle Mečiara však existence Dokumentu vypovídá především o skutečné podobě česko-slovenských vztahů. Vzhledem k tomu, že V. Mečiar hovořil o Dokumentu na setkání klubu novinářů Za pravdivý obraz Slovenska, můžeme říci, že „tajná zpráva“ má jako „pravdivý obraz“ Česka pomoci nastolit pravdivý obraz Slovenska, systematicky deformovaný českými i zahraničními médii. K tomu srov. skutečnost, že Mečiar v tomtéž projevu přirovnal „*současné informování o Slovensku v českých médiích*“ k „*téměř studené válce proti Slovensku*“.

⁹ Mečiarovo zdůrazňování nepřipravenosti Slovenska na rozdělení tedy rozhodně není příznáním slabosti, ale jedním z postupů, jak česko-slovenské vztahy prezentovat jako střet slovenské „otevřenosti“ s českou „vypočítavostí“.

Expremiér zdůraznil, že v těchto materiálech jsou různé varianty rozchodu, od pokojné cesty, kdy na vše bude dost času, až po krajní variantu, která by znamenala nezbytnost podniknout okamžité kroky na ochranu měny a ekonomiky v ČR.

„Nikdo tyto materiály neprohlásil za přísně tajné. Nejsou ani tak označeny. Nepokládali jsme však za užitečné s nimi veřejnost seznamovat, protože některá opatření ochranného charakteru jsou účinná pouze, když nebudou dopředu známá,“ zdůraznil P. Pithart.

Vzhledem k tomu, že sledujeme utváření identity Dokumentu v interakci, zaměříme se především na ty momenty Pithartovy reakce, které popírají rysy, které Dokumentu přisoudil Mečiar. Z ukázky je totiž zřejmé, že předmětem vyjednávání není sama existence Dokumentu, ale to, které rysy považují oba mluvčí za podstatné. Podle Pitharta tak např. nelze Dokument považovat za „*přísně tajnou zprávu české vlády*“, protože jde pouze o „*soubor analýz a studií*“, který vláda nikdy neschvalovala. Formulace „*Vladimír Mečiar měl pravděpodobně na mysli to, čemu novináři říkali katastrofický scénář*“ pak Dokumentu – v protikladu k Mečiarovu zdůrazňování „*tajnosti či utajovanosti*“ – přisuzuje rys „*známosti*“. Samo označení „*katastrofický scénář*“ Pithart sice prezentuje jako cizí, užívané novináři, ale není tak vzdáleno jeho staršímu přirovnání Dokumentu k „*požárním směrnícím*“ (užitému v pravidelném rozhlasovém vystoupení na stanici Praha, viz ČSTK 28.5.91). Zatímco podle Mečiara je Dokument nepřátelskou **aktivitou** české vlády, v Pithartově podání jde pouze o **předjímání** možných problémů či (vypůjčíme-li si jeho charakteristiky části obsahu Dokumentu) o „*opatření ochranného charakteru*“.

Protože Mečiar neuvedl, zda jde o materiál současné (Klausovy) či minulé (Pithartovy) vlády, obrátila se ČSTK (viz *Ministři české vlády: Tajná zpráva neexistuje*, ČSTK 10.7.92) také na ministry nové české vlády J. Rumla, I. Kočárníka, J. Nováka a I. Němce (poslední dva byli i členy vlády Pithartovy). Všichni dotázaní popřeli, že by Klausova vláda takový materiál připravovala, a J. Ruml dodal: „*Pokud vím, existuje nějaký materiál, který vypracovala minulá vláda. Obsahuje jakési základní kroky v případě rozdělení republiky, ale není veřejný, byl to pracovní materiál pro potřeby vlády*“ (ČSTK 10.7.92). V protikladu k Mečiarovi a zásadě v intencích Pithartových tak Dokumentu přisoudil rysy „*nehotovost*“ a „*neveřejnost*“.

Na Mečiarovo vystoupení reagoval týž den ve večerním zpravodajství České televize předseda vlády V. Klaus. Dokument označil za pouhý „*soupis problémů*“ spojených s eventuálním rozpadem státu a jeho tajnost a závažnost, zdůrazňovanou Mečiarrem, zlehčil formulací „*Myslím, že nazývat to tajnou zprávou s velkým T a zdůrazňovat to, je trochu nadsázkou*“.

ČSTK 10.7.1992

V. Klaus žádnou přísně tajnou zprávu o rozpadu ČSFR nezná

Český premiér Václav Klaus dnes ve večerním zpravodajství České televize prohlásil, že údajná zpráva, v níž by podle slovenského premiéra Vladimíra Mečiara měla být rozpracována opatření pro případný rozpad Československa, „je tak tajná, že ji nikdy neviděl“.

To znamená, jak uvedl V. Klaus, že neví, co je v ní napsáno. „Vím pouze to, že kdysi minulá česká vláda začala psát soupis problémů, které by mohly nastat, kdyby ...,“ řekl doslova. „Myslím, že nazývat to tajnou zprávou s velkým T a zdůrazňovat to, je trochu nadsázkou,“ dodal.

(...)

Připomeňme, že Mečiar ve svém vystoupení Dokumentu nejen přisoudil jisté rysy, ale také – na základě těchto rysů – českou stranu vyzval, aby Dokument zveřejnila. To, že ani Pithart,¹⁰ ani Klaus a další ministři jeho vlády na tuto výzvu nijak explicitně nereagovali, bylo domníváme se umožněno tím, že Dokumentu přisoudili jiné rysy než Mečiar: Pokud se o existenci Dokumentu ví a navíc nejde o ucelený materiál (Pithart), resp. vůbec neexistuje či jde jen o soupis opatření (Klaus a ministři jeho vlády), je Mečiarova výzva bezpředmětná.¹¹

Důležité je také to, že dotázaní politici na Mečiarovo vystoupení pouze reagovali, spíše než odmítnout se ho snažili tím či oním způsobem přejít. Podle našeho názoru tomu tak bylo proto, že měli zájem na zachování společného státu (to je případ Pithartův), nebo proto, že s Mečiařem v dané době jednali o podobě federace (to platí zvláště pro V. Klause). Druhou možnost nemůžeme na základě shromážděného materiálu doložit, první potvrzuje následující ukázka.

ČSTK 10.7.1992

Představitel ODA nevyklučuje možnost politických procesů v SR

PRAHA 10.července (ČSTK) - Podle místopředsedy ODA Daniela Kroupy nelze vyloučit, že na Slovensku dojde k politickým procesům. Prohlásil to dnes na tiskové konferenci v souvislosti se čtvrtěčným výrokiem slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, kdy odmítl snahy po vytvoření maďarské autonomie a politiky, kteří by s tím nesouhlasili, nazval rozvraceči.

(...)

Podle místopředsedy ODA Kroupy nezbyvá české vládě a České republice, než aby hledaly vlastní způsob, jak utvářet vlastní státnost. Musí tak činit proto - jak dále řekl - že „slovenská politická reprezentace již po dva roky usiluje o oslabení společného státu a slovenská vláda a HZDS se netají tím, že hodlá činnosti federálních orgánů takřka zabránit“.

Daniel Kroupa v této souvislosti odmítl výroky slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, že je Slovensko do nezávislosti tlačeno českou stranou. V pozadí žádosti V. Mečiara, aby česká vláda zveřejnila „přísně tajnou zprávu“ o krocích při případném rozpadu ČSFR, je podle D. Kroupy snaha HZDS dokumentovat, že to není Slovensko, které chce rozdělit stát.

(...)

Nelze totiž přehlédnout, že místopředseda ODA D. Kroupa, který se jako jediný z českých politiků vyjádřil k motivaci Mečiarova vystoupení (jde o snahu „*HZDS dokumentovat, že to není Slovensko, které chce rozdělit stát*“), současně naznačil možnost konání politických procesů na Slovensku, odsoudil slovenskou politiku v rámci federace a v zásadě se vyslovil pro rozdělení státu (viz „*Podle místopředsedy ODA Kroupy nezbyvá české vládě a České republice, než aby hledaly vlastní způsob, jak utvářet vlastní státnost*“).¹²

5.1.2 V. Mečiar se k Dokumentu vrátil 15.7.92 při projednávání programového prohlášení slovenské vlády v SNR. (Citujeme pouze část, která se bezprostředně vztahuje k Dokumentu.)

ČSTK 15.7.1992

(...)

„Česká politika vůči Slovensku měla doposud dvě tváře. Jedna byla tvář otců národa uklánějící se Slovákům, která nám rozdávala rady, co máme a nemáme dělat. Na druhé straně to byla politika agresivního útoku vůči Slovensku, kdy země byla vydávána za fašistickou, antisemitickou a rozvratnickou. Zhrozil jsem se, když jsem se seznámil s obsahem tajné zprávy, kterou předsednictvo vlády České republiky projednalo a na jejímž základě se připravovaly odvetné kroky vůči Slovensku. To není přátelství, to je nepřátelství. Kroky, které v ní byly zahrnuty, hraničí s rasismem.“

¹⁰ Zde lze namítnout, že Pithart jako expremiér na Mečiarovu výzvu ani jinak reagovat nemohl, v reakci na druhé Mečiarovo vystoupení však tuto výzvu odmítl (srov. 5.1.2).

¹¹ Na první Mečiarovo vystoupení reagovali v českém tisku i další čeští a slovenští politici (srov. 5.2.1). Pro naše účely jsou však uvedené příklady dostatečně reprezentativní.

¹² Za pozornost stojí i fakt, že Kroupa také jako jediný vycházel z té části Mečiarova projevu, která se týkala maďarské menšiny na Slovensku, resp. politiky maďarské vlády v této věci (srov. ČSTK 9.7.92).

Vladimír Mečiar řekl, že jestliže nová vláda nenajde odvahu distancovat se od těchto postojů vlády staré, slovenská vláda tuto tajnou zprávu zveřejní. Uvedl, že kromě jiného se podle ní připravoval exodus Romů na Slovensko v případě rozdělení.

Jediným pozitivem tajné zprávy české vlády je podle Vladimíra Mečiara fakt, že kdyby Slovenská republika přešla na evropské ceny, platila by Česká republika při nezměněném objemu vzájemné výměny za většinu zboží 1,5 až pětkrát více, než platí dnes.

(...)

Uvedl další podrobnosti z obsahu Dokumentu, některé (přípravu exodu Romů na Slovensko a opatření proti Slovákům žijícím v ČR) označil za rasistické, jiné za důkaz toho, že hospodářské soužití se Slovenskem je pro Českou republiku velmi výhodné (k tomu srov. dále reakci J. Stráského). Celý Dokument pak - podobně jako v prvním vystoupení, jen vyhoceněji a explicitněji - charakterizoval jako důkaz pokrytectví české strany (viz zvláště „*Česká politika vůči Slovensku měla doposud dvě tváře...*“). Z hlediska přístupu, který zde aplikujeme, je důležité to, že na rozdíl od prvního vystoupení přiřkl autorství Dokumentu vládě Pithartově a že Klausovu vládu vyzval k tomu aby se od něj distancovala. To, že se Mečiar k Dokumentu vrátil, a to na politicky mnohem závažnějším fóru, svou výzvu přeformuloval (Pohrozil tím, že pokud ho česká vláda nezveřejní nebo se od něj nedistancuje, učiní tak sám.) a užil vyhocené formulace,¹³ bylo domníváme se motivováno nedostatečnou reakcí české strany na jeho první vystoupení.¹⁴ Výzva, aby česká strana Dokument zveřejnila, byla oslyšena, a proto ji – a mnohem důrazněji – zopakoval.

Už pouhý počet reakcí českých politiků (opět jde ovšem o reakce vyžádané ČSTK nebo českými deníky) ukazuje, že vystoupení na oficiálním fóru SNR přikládala česká strana větší váhu. V jednotlivých reakcích budeme sledovat nejen utváření identity Dokumentu, ale i kategorizaci Mečiarovy aktivity samé. Jako první uvádíme agenturní zprávu o vystoupení bývalého premiéra P. Pitharta v České televizi.

ČSTK 15.7.1992

P. Pithart odmítá 'tajnou zprávu' a výroky V.Mečiara

Bývalý český premiér Petr Pithart dnes v televizních Událostech, komentářích k problému tzv. tajné zprávy české vlády pro případ rozdělení federace znovu prohlásil, „že neexistuje nic, co by vláda jako celek projednala a schválila, ale byli bychom vládou na baterky, kdybychom se nepřipravovali na všechny eventuality“. Připustil, že dlouhodobě vzniká soubor materiálů, které se snaží vyrovnat se s různými alternativami při rozpadu státu. „Není to oficiální materiál a nová vláda se v tomto smyslu nebude mít od čeho distancovat,“ řekl.

Petr Pithart se domnívá, že Vladimír Mečiar se dnes na schůzi SNR přeřekl, když v souvislosti s údajnou tajnou zprávou hovořil o exodu Romů z Čech na Slovensko v případě rozdělení státu. Česká vláda byla naopak z různých romských iniciativ informována o tom, že by bylo třeba počítat s opačným exodem, uvedl Petr Pithart. Úvahy o sankcích vůči Slovákům žijícím v ČR označil za absurdní a za „sprostou pomluvu“ Uzavření hranic mezi ČR a SR přicházelo podle bývalého premiéra v úvahu pouze v jedné alternativě, a to v souvislosti s ochranou měny. V takovém případě by krátkodobé uzavření hranic bylo nutné, ovšem týkalo by se i hranic s jinými státy, např. s Rakouskem, kde se nachází značné množství čs. oběživa.

Podnětem k zahájení prací na tzv.katastrofickém scénáři české vlády byl podle Petra Pitharta jednoznačně Vladimír Mečiar a jeho nečekaná návštěva Prahy jako slovenského premiéra v prosinci 1990, kdy vyjádřil obavy, že SNR vyhlásí za několik dní svrchovanost zákonů SNR nad zákony FS. Z podnětu Petra Pitharta se následující den sešla mimořádná schůze ČNR a z jejího podnětu vznikl soubor „úvah, analýz, propočtů a odhadů“.

V televizním rozhovoru bývalý český premiér řekl, že Vladimír Mečiar mu v září 1990 sdělil, že má v Praze „svoji policii, svoji výzvědnou službu a že ví, co se v Praze šustne, hned druhý den“. Petr Pithart to uvedl v souvislosti s informací, kterou mu tehdy poskytl Vladimír Mečiar, že ve slovenské vládě je několik

¹³ Podobně emotivní jsou však i jiné pasáže jeho projevu, srov. např. výzvu: „*Vážení páni poslanci, dejte Slovensku moudré zákony. Moudrou vládu má*“ (srov. ČSTK 15.7.92).

¹⁴ O interakční povaze jeho vystoupení svědčí přinejmenším to, že – na rozdíl od prvního vystoupení - upřesnil, že Dokument připravila minulá česká vláda. Jeho postup však lze vykládat i tak, že Dokument použil při dvou různých příležitostech jako důkaz (dřívější i současné) neochoty české strany dohodnout se na jiném uspořádání federace.

spolupracovníků StB. „Všem jsem to řekl, ale nemám to schované na vládě, mám to v trezoru...“ řekl tehdy podle Petra Pitharta Vladimír Mečiar.

P. Pithart charakterizoval Dokument víceméně stejně jako ve svém prvním vystoupení, tedy jako pracovní, nehotový a neoficiální materiál. Uvedl také, že ke vzniku Dokumentu podstatně přispěl sám V. Mečiar (viz 1.), a Dokument tak ve shodě se svou reakcí na první Mečiarovo vystoupení opět charakterizoval jako produkt vnějších okolností. Opíraje se o vlastní interpretaci Dokumentu, označil Mečiarovu výzvu, aby česká vláda Dokument zveřejnila, za bezpředmětnou, srov. „*Není to oficiální materiál a nová vláda se v tomto smyslu nebude mít od čeho distancovat*“.

Na Mečiarovo vystoupení reagoval (opět ovšem na vyzvání ČSTK) také J. Stráský, tehdejší federální premiér, místopředseda Pithartovy vlády a podle vlastních slov spoluautor Dokumentu.

ČSTK 15.7.1992

J. Stráský: V. Mečiar se stal objektem omylu

Jako spoluautor tzv. katastrofického scénáře české vlády, respektive obou jeho následných verzí, je československý premiér Jan Stráský přesvědčen o tom, že pan Mečiar se stal objektem omylu a hovoří o jiném textu.

Na dotaz ČSTK dále J. Stráský, který byl místopředsedou minulé české vlády, odpověděl: „Protože jsem kdysi četl i text slovenské vlády, který byl podobně označován a vznikl zhruba ve stejné době, mohu rovněž říci, že jsem se zhrozil. Text obsahoval zejména ekonomická rizika oddělení Slovenska.“ Dodal, že však upřímně respektuje případné rozhodnutí Slovenska a uznává hodnoty - právě ty neekonomické - kterým dá v takovém případě přednost.

J. Stráský tak reagoval na dnešní prohlášení předsedy vlády SR Vladimíra Mečiara, který v SNR řekl, že se zhrozil obsahu „tajné zprávy české vlády“. Podle slov slovenského premiéra ve zprávě vláda ČR mimo jiné počítala s exodem Romů z Čech na Slovensko, se sankcemi vůči Slovákům žijícím v České republice a s uzavřením hranic mezi oběma republikami.

Z textu je zřejmé, že přihlásit se k spoluautorství Dokumentu neznamena pro Stráského přiznat vinu (a reagovat tak v intencích Mečiarova vystoupení), ale umožňuje mu z pozice kompetentní osoby prohlásit, že se Mečiar „*stal objektem omylu*“. I když budeme předpokládat, že pojmenování „*tzv. katastrofický scénář*“ nepoužil J. Stráský, ale autor zprávy, můžeme říci, že J. Stráský kategorizoval Dokument podobně jako P. Pithart, tedy jako pracovní text. Poukazem na existenci podobného materiálu slovenské vlády pak popřel Mečiarovu charakteristiku Dokumentu jako agresivního protislovenského aktu. Obsah materiálu slovenské vlády zabývajícího se ekonomickými důsledky rozdělení pro Slovensko mu pak posloužil jako argument proti Mečiarovu tvrzení, že Dokument potvrzuje ekonomickou výhodnost federace pro ČR.

Na Mečiarovo vystoupení reagoval také Jaroslav Šabata, bývalý ministr Pithartovy vlády a tehdejší poradce předsedy FS Michala Kováče.

ČSTK 15.7.1992

Šabata: Tajná zpráva není, možná ale existují podklady

„Česká vláda žádný materiál, který by bylo možné charakterizovat jako tajnou zprávu, nepřijala,“ uvedl dnes v rozhovoru pro ČSTK bývalý ministr české vlády a nynější poradce předsedy FS Jaroslav Šabata.

(...)

Jaroslav Šabata v rozhovoru pro ČSTK však poukázal na existenci souboru studií a analýz, o nichž už v těchto dnech veřejně hovořil bývalý český premiér Petr Pithart. Ten zdůraznil, že žádný dokument, který by bylo možné chápat jako stanovisko či plán české vlády, neexistuje, připomněl Jaroslav Šabata a pokračoval: „Z toho vyplývá, že neexistovala žádná závazná odpověď bývalé české vlády, jak reagovat na to, co Petr Pithart charakterizoval jako neústavní rozdělení státu. Nelze však říci, že neexistují podklady, které se touto otázkou zabývaly. V souboru těchto materiálů je i neveřejná, chcete-li tajná zpráva, kterou si loni od české vlády vyžádala ČNR, případně další,“ řekl.

Jaroslav Šabata, jak sdělil ČSTK, vychází z toho, že Vladimír Mečiar má informace o určitých věcech „z druhé ruky“ a že nemůže znát všechny souvislosti úvah, které trvaly od počátku loňského roku do jara letošního, kdy vyvstaly otázky v souvislosti s úvahami o rozdělení kupónové privatizace podle republik. „V této věci se dokonce konalo mimořádné uzavřené zasedání české vlády. Po něm veřejně informoval tehdejší místopředseda vlády Jan Stráský o možnosti nostrifikovat kupónové knížky. Zdůraznil však při tom, že tento návrh byl vládou odmítnut jako krok neústavní,“ řekl Šabata.

Požadavek premiéra Mečiar, aby nová česká vláda potvrdila, že žádný tajný plán nemá, a aby se od podobných úvah distancovala, považuje Jaroslav Šabata za oprávněný. „Jistě by to prospělo ozdravení ovzduší mezi vládami a politickými reprezentacemi obou republik,“ konstatoval.

Naléhání Vladimíra Mečiar na českou vládu si Jaroslav Šabata vysvětluje obavami slovenské vlády, že pokud existovaly takové dokumenty, mohou trvat obdobné úvahy a záměry i dnes.

J. Šabata charakterizoval Dokument podobně jako P. Pithart (dvakrát se na něj také přímo odvolal) a naznačil, že V. Mečiar není v této věci zcela kompetentní. Přesto nelze přehlédnout jeho vstřícnost vůči slovenské straně: Motiv Mečiarova vystoupení spatřuje v obavách slovenské vlády z toho, že by česká strana mohla mít podobné záměry i nyní, a jeho požadavek, aby se česká strana od Dokumentu distancovala, považuje proto za oprávněný.

Pro další osud Dokumentu v českém prostředí bylo však rozhodující stanovisko V. Klause. Ten v reakci na Mečiarovo vystoupení v SNR prohlásil, že česká vláda nepovažuje Dokument za relevantní.

ČSTK 16.7.1992

Klaus: Vláda ČR nepovažuje „katastrofický scénář“ za relevantní

Česká vláda nepovažuje podle premiéra Václava Klause tzv. katastrofický scénář, který připravila předchozí vláda ČR pro případ rozpadu Československa, za dokument, který by byl pro ni „jakkoli relevantní“.

Václav Klaus to prohlásil na dnešní tiskové konferenci ODS v reakci na středěční prohlášení slovenského premiéra Vladimíra Mečiar, aby se česká vláda od materiálu, který nazval „tajnou zprávou“, distancovala.

Uvedl dále, že se jeho vláda s tímto materiálem neseznámila. „Ani já necítím osobně žádný důvod se s ním příliš seznamovat,“ řekl český premiér.

(...)

5.2. Mečiarova vystoupení jako mediální událost

5.2.0 Dále budeme sledovat, jak se o obou Mečiarových vystoupeních, reakcích českých politiků na ně a o Dokumentu samém psalo ve zprávách a komentářích RP, LN a MFD.

5.2.1 O Mečiarově vystoupení na setkání se slovenskými novináři informovalo RP poprvé 10.7. (jde o zkrácenou verzi výše uvedené zprávy ČSTK):

RP 10.7.92, s. 2

Mečiar žádá zveřejnit tajnou zprávu vlády ČR

BRATISLAVA – Ke zveřejnění přísně tajné zprávy, v níž jsou podle něj časově rozpracována opatření pro případný rozpad ČSFR, vyzval ve čtvrtek českou vládu předseda vlády SR Vladimír Mečiar při setkání se členy sdružení slovenských novinářů Za pravdivý obraz Slovenska. Jak uvedl, zpráva obsahuje i takové detaily, jakými jsou například okolkované peníze platné jen v ČR a vydávané na občanský průkaz výhradně občanům ČR, uzavření hranic apod. Postoj české strany se podle Mečiarových slov od prvních jednání mezi HZDS a ODS velmi výrazně změnil. Česká strana, jak řekl, již nemá zájem předstírat, že jí ještě na soužití záleží. „To všechno jsou kroky, které nelze nazvat akty přátelství,“ dodal.

Je obtížné rozhodnout, zda jsou odchylky od agenturní zprávy (v titulku chybí výraz *přísně* a uvozovky, RP nepřevzalo ty části, ve kterých se V. Mečiar vyjadřuje o politice maďarské vlády vůči Slovensku a kde informování o Slovensku v českých i zahraničních médiích přirovnává k „*téměř studené válce*“) jen výsledkem krácení, nebo zda jde o posun v perspektivě podání. Pro srovnání uvádíme podobu téže zprávy v LN (vynechaná část se shoduje s RP):

LN 10.7.92, s. 3

Vladimír Mečiar

Studená válka?

(...)

Premiér uvedl, že SR není připravena na rychlé rozdělení ve sféře hospodářských vazeb, v měnové oblasti, v oblasti lidských práv. K téměř studené válce proti Slovensku přirovnal současné informování o Slovensku v novinách v ČR i ve světě.

Rozdíly mezi verzí RP a LN (vyjma titulky) svědčí primárně o odlišné redakční práci s agenturními zprávami, současně ale odrážejí dva různé způsoby konstrukce dané události. RP Mečiarovo vystoupení nijak nehodnotí, pouze ho svým čtenářům zprostředkovává. V titulku je (shodně s agenturní zprávou) charakterizováno jako **žádost**, tedy jako komunikační akt vyžadující reakci české strany. V LN je tento moment výrazně oslaben. Titulek akcentuje jinou část Mečiarova vystoupení a vlastní text je prezentuje nikoli jako žádost či výzvu, ale pouze jako sled **tvrzení**, zpochybněných navíc – pars pro toto – už otazníkem v titulku. Náš výklad potvrzuje i to, že LN se už k prvnímu Mečiarovu vystoupení nevrátilo, ale RP mu následující den věnovalo rozsáhlý článek.

RP 11.7.92, s. 1, 2

Existuje tajný scénář pro případ rozpadu?

Někteří vládní činitelé to popírají. Bývalý premiér P. Pithart: „Je to soubor analýz a studií, které vznikaly postupně“. Poslanec ČNR J. Payne: „Scénář je připraven velmi dokonale“. Součástí postupu má být i přijetí ústavy podle vzoru z roku 1920.

PRAHA (Vlastní zpráva, s použitím ČSTK) - Existuje tajný plán pro případ rozpadu federace? Jsou informace o katastrofickém scénáři jenom fámami? Odpovědi zainteresovaných se liší.

Žádná přísně tajná zpráva české vlády o rozpadu Československa podle bývalého předsedy české vlády Petra Pitharta neexistuje. Reagoval tak na čtvrteční vystoupení V. Mečiara na besedě se členy sdružení slovenských novinářů. Za pravdivý obraz Slovenska, kde premiér Mečiar mj. prohlásil. „Zjistil jsem, že existuje přísně tajná zpráva vlády ČR, která nebyla zveřejněna – už dnes znám její obsah – kde se předpokládá, co udělá česká vláda při rozdělení státu do 24 hodin, do 48 hodin, do týdne a co potom.“ Slovenský premiér požaduje, aby česká strana tento tajný plán zveřejnila.

„Vladimír Mečiar měl pravděpodobně na mysli to, čemu novináři říkali katastrofický scénář,“ uvedl. „Je to soubor analýz a studií, které vznikaly postupně o tom, jaké položky by České republice chyběly především v hospodářské oblasti, kdyby došlo k rozchodu nikoliv korektnímu,“ řekl Pithart. Dodal, že to byly úvahy jednotlivých ministrů, o tom, co by bylo potřeba udělat v jejich resortech v případě rozpadu státu. Expremiér zdůraznil, že v těchto materiálech jsou různé varianty rozchodu od pokojné cesty, kdy na vše bude dost času, až po krajní variantu, která by znamenala nezbytnost podniknout okamžité kroky na ochranu měny a ekonomiky v ČR. „Nikdo tyto materiály neprohlásil za přísně tajné.

Nejsou ani tak označeny. Nepokládali jsem však za užitečné s nimi veřejnost seznamovat, protože některá opatření ochranného charakteru jsou účinná, pouze když nebudou dopředu známá.

Podle ministra vnitra ČR Jana Rumla žádná tajná zpráva o postupu při rozpadu Československa, kterou by vypracovala současná česká vláda, neexistuje.

„Pokud vím, existuje nějaký materiál, který vypracovala minulá vláda. Obsahuje jakési základní kroky v případě rozdělení republiky, ale není veřejný, byl to pracovní materiál pro potřeby vlády,“ zdůraznil J. Ruml. Podobně se vyjádřil místopředseda vlády ČR a ministr financí Ivan Kočárník. „Což neznamená, že o tom nepřemýšlíme,“ poznamenal.

Také ministr kontroly ČR Igor Němec a ministr spravedlnosti ČR Jiří Novák, kteří byli již v minulé vládě, prohlásili, že o žádné tajné zprávě současné vlády ČR nic nevědí.

Poslanci byli s plánem seznámeni.

Někteří vedoucí pracovníci bývalé ČNR nám potvrdili, že tzv. katastrofický plán české vlády pro případ rozpadu Československa existuje. Také někteří bývalí poslanci českého sněmu se netajili s tím, že na jednom z uzavřených jednání byli v hrubých rysech o něm informováni. Jakékoliv pokusy získat ho byly marné s odůvodněním, že se jedná o přísně tajný materiál, který je uložen v trezoru a má k němu přístup jenom několik osob.

Payne: „Přiměli jsme českou vládu...“

Poslanec ČNR Jiří Payne (ODS), předseda zahraničního výboru českého sněmu, na předvolebním mítinku své

strany 31.5.1992 v Městské knihovně v Praze řekl, že pro případ rozdělení státu „... jsme přiměli českou vládu, aby připravila scénář, který je skutečně připraven velmi dokonale, až tak, že člověku by se chtělo ho spustit. Včetně zásobování naftou, včetně surovin a všeho. Ta věc je velmi dobře připravena.“

Je převzetí ústavy z roku 1920 součástí katastrofického scénáře?

Poslanec Payne na zmíněné akci dále řekl: „A pokud se týče parlamentního scénáře, tak tam by se hned po rozdělení měla přijmout ústava z roku 1920 (...)“ I když samozřejmě, zdůraznil tehdy Payne, ODS si „rozdělení státu nepřeje, ale kdyby k tomu muselo dojít, je naprosto přesně připravena, co dělat“.

O názor k vystoupení poslance Payna požádal zpravodaj RP dne 3.června 1992 na tiskové konferenci Václava Klause.¹⁵

Robert Dengler, Miloslav Martínek

Mečiarovo vystoupení je v článku představeno jako důležitá politická událost a stejně jako v první zprávě je o něm referováno bez jakékoli distance. Dokument je - v Mečiarových intencích - charakterizován jako ucelený, připravený a především jako **tajný** či **utajovaný** (viz zvl. pasáž „*Také někteří bývalí poslanci českého sněmu se netajili s tím, že na jednom z uzavřených jednání byli v hrubých rysech o něm informováni. Jakékoliv pokusy získat ho byly marné s odůvodněním, že se jedná o přísně tajný materiál, který je uložen v trezoru a má k němu přístup jenom několik osob*“). Na tajnost či utajovanost Dokumentu se soudíme poukazuje i akcentováním (a částečně i vytvářením) rozporů v reakcích jednotlivých českých politiků. Přestože z vlastního textu vyplývá, že Dokument existuje a že jej vypracovala Pithartova vláda,¹⁶ v titulku se objevuje otázka, zda Dokument existuje, podtitulek je prezentován jako spor mezi P. Pithartem a J.Paynem (výroky J. Payna však pocházejí už z května 1992) a rozpory v odpovědích dotázaných zdůrazňuje i perex. RP tak událost konstruuje jako spor o existenci dokumentu, novinářským jazykem jako „kauzu“, ve které je – a to především na české straně - mnoho nejasného.¹⁷

Týž den informovala o Mečiarově vystoupení poprvé MFD.

MFD 11.7.92, s. 2

Žádný nový tajný plán

Mečiar asi myslel katastrofický scénář

Praha (čstk, tma) Ke zveřejnění „přísně tajné zprávy“, v níž jsou údajně rozpracována opatření pro případ rozpadu, mj. kolkování peněz (...), vyzval ve čtvrtek českou vládu (...) Vladimír Mečiar.

Žádná tajná zpráva vlády o rozpadu ČSFR podle včerejšího prohlášení bývalého českého premiéra Petra Pitharta neexistuje. „Vladimír Mečiar myslel asi to, čemu novináři říkali katastrofický scénář“, řekl Pithart. Expremiér uvedl, že v těchto materiálech jsou různé varianty rozchodu. „Nikdo tyto materiály neprohlásil za přísně tajné. Nepokládali jsem však za užitečné s nimi veřejnost seznamovat, některá opatření jsou účinná, pouze když nebudou dopředu známá“, zdůraznil P. Pithart. Ministr vnitra ČR Jan Ruml uvedl, že neexistuje zpráva o postupu při rozpadu ČSFR, kterou by vypracovala současná česká vláda. Předseda SNR Ivan Gašparovič při setkání s mimořádným a zplnomocněným velvyslancem ES v ČSFR Leopoldo Giuntim uvedl, že slovenská reprezentace scénář „odmítá, a pokud existuje, bude mít při jednáních o dalším soužití dvou suverénních republik velký význam“. Pan Giunti poznamenal, že o materiálu ví.

Podle našich informací obsahuje dokument „technologické“ kroky nutné k dělení státu – kolkování peněz je např. rozvrženo na dva až tři měsíce. „Katastrofický scénář“ vznikl před více než rokem prakticky souběžně s dokumentem slovenské vlády o případných dopadech dělení ČSFR, se kterým má, podle nejmenovaného vysokého úředníka Úřadu české vlády „řadu shodných rysů“.

¹⁵ Zbývající 8 odstavců textu je věnováno ústavě z roku 1920 a názorům dalších politických stran na její případné převzetí samostatnou ČR.

¹⁶ O Dokumentu se v českém tisku psalo v souvislosti s jeho projednáváním na neveřejném zasedání ČNR v květnu 1991 i jindy (viz např. Respekt 12 a 47/91) a o jeho existenci informovalo své čtenáře i RP, viz RP 23.5.91, s. 2 a zvláště RP 29.5.91 (*Petr Pithart ke katastrofickému scénáři: Vnitřní věc české vlády*).

¹⁷ K tomu srov. titulky dvou textů, které Mečiarovu vystoupení věnovaly ČMZN: *Existuje přísně tajná zpráva?*, (ČMZN 10.7.92, s. 2) a *Expremiér i noví čeští ministři k Mečiarově výzvě. Tajná zpráva neexistuje* (ČMZN 11.7.92, s. 1, 2).

MFD vychází z týchž agenturních zpráv jako RP, ale rysy „tajnost“ a „agresivnost“, které Dokumentu přisoudil Mečiar a které RP nijak nezpochybnilo a v případě tajnosti dokonce zdůraznilo, odmítá: V titulku se čte, že Dokument není nový, v textu se říká, že obsahuje „*technologické kroky*“, a poukazuje se na existenci podobného materiálu slovenské vlády. MFD uvádí, že Mečiar vyzval českou vládu, aby Dokument zveřejnila, a připomíná názor I. Gašparoviče, že by tento materiál mohl mít velký význam pro česko-slovenská jednání. Podobně jako LN ale Dokument zároveň prezentuje jako neaktuální a vlastně neproblematický a tím interakční povahu Mečiarovo vystoupení výrazně oslabuje. Tuto pozici dále rozvíjí komentář *Mečiarova slovní mlha* (MFD 11.7.92). V něm je negativně hodnocena motivace Mečiarova vystoupení (viz titulky) a Dokument je podán jako produkt racionálního chování v mezní situaci, tedy jako něco vynuceného okolnostmi. Srov. následující ukázkou: „*A 'tajná zpráva'? Nic mimořádného. Když uvážíme, že každý racionální člověk myslí v alternativách, zvláště dostane-li se do nějaké mezní situace. Aspoň se vystavuje menšímu riziku, že bude zaskočen nepřípravený na vývoj událostí.*“

5.2.2 O Mečiarově vystoupení v SNR informovalo RP takto:

RP 16.7.92, s. 1, 2

Mečiar obvinil českou vládní politiku z agresivity vůči Slovensku

Pohrozil, že vláda SR seznámí mezinárodní veřejnost s úplným zněním tajné zprávy, kterou mělo projednat předsednictvo české vlády a v níž se podle V. Mečiarova mj. připravoval „exodus Romů na Slovensko“, kroky proti Slovákům žijícím v Čechách a uzavření hranic

Bratislava (vlastní zpráva) - Slovenský premiér Vladimír Mečiar obvinil českou vládní politiku z „agresivního útoku vůči Slovensku a jeho reprezentantům“. Stalo se tak v jeho vystoupení v SNR, která ve středu pokračovala v rozpravě o programovém prohlášení slovenské vlády. V. Mečiar mj. uvedl, že volbami skončilo období dvou tváří České republiky. Na jedné straně to byla tvář téměř otců národa, chápajících a respektujících naše potřeby, při které se rozdávaly rady, co máme a nemáme dělat. „Na druhé straně to však byla politika agresivního útoku vůči Slovensku a jeho reprezentantům, kdy země byla vydávána za fašistickou, antisemitskou, separatistickou, nacionalistickou atd. Jednali jsme s představiteli ČR a zhrozil jsem se, když jsem se seznámil s obsahem tajné zprávy, kterou předsednictvo vlády ČR projednávalo a na jejímž základě se připravovaly odvetné kroky vůči Slovensku. To není přátelství. To je nepřátelství a boj o přežití. Kroky, které byly uvedeny v tajné zprávě, hraničí s rasismem. To byl programovaný rasismus. Jestli se to na české straně někomu nezdá, jestli nenajdou v nové vládě odvahu distancovat se od těchto postojů staré vlády, vláda SR, která tuto tajnou zprávu projednávala, si osvojuje právo oznámit její znění celé mezinárodní veřejnosti. Ať svět ví, jak se při příležitosti rozdělení připravoval exodus Romů na Slovensko. Jaké kroky se připravovali vůči Slovákům žijícím v Čechách. Také kdo chtěl stavět zátarasy na hranicích a hraničních přechodech. Také kdo připravoval jiné kroky, které by vedly v podstatě k rozpadu života této republiky. Jestli se toto všechno dělo, tak nás to mrzí, protože k mnohým partnerům, kteří se podíleli na jednání o tomto dokumentu, jsme měli osobní důvěru a přátelství. Byli jsme ohromeni nehumánností tohoto dokumentu. Tohle Slováci nikdy nechtěli a nechtějí. Nechceme přestěhovávat rodiny, nechceme nikoho na Slovensku postihovat za to, že je Čech. (...) Ta zpráva však měla i jedno pozitivní. Mj. hodnotila, co by ČR ztratila dovozem ze Slovenska. Kdybychom šli na světové ceny, u většiny výrobků by platila jedenapůlnásobně až pětinašobně víc než dnes. A to při nezměněném objemu vzájemné výměny.

V krátkém rozhovoru se zpravodaji RP V. Mečiar uvedl, že tento dokument obsahuje přesnou posloupnost kroků české strany, co by se mělo stát v den rozpadu, co za 24 a 48 hodin, co za týden, měsíc a co potom. Kroky uvedené v tajné zprávě nejsou akty kulturního rozdělení státu a nejsou akty budoucí spolupráce dvou tak kulturních národů, jako jsou Češi a Slováci, uvedl Mečiar. Počítá se tam s nehumánními opatřeními proti Romům, Slovákům žijícím v Čechách atd. Rozsah a záměr tajné zprávy byl pro mne i ostatní členy vlády, kteří se s ní seznámili, tak překvapující, že jsme se zhrozili, že ve 20. století může vůbec někdo uvažovat v takových kategoriích. Některé kroky z tajné zprávy mi připomínají Jižní Afriku, řekl Mečiar

Pavol Minárik

RP tedy ani tentokrát Mečiarovy výroky nijak nekomentovalo, ve vlastním textu i v reprodukci krátkého interview s Mečiarom je svým čtenářům jen zprostředkovalo.¹⁸ Opět

¹⁸ Připomeňme, že V. Mečiar ve sledovaném období poskytl interview právě jen RP (viz RP 25.7.92, s. 1, 23).

také akcentovalo interakční povahu události. K tomu srov. titulek *Mečiar obvinil českou vládní politiku z agresivity vůči Slovensku* a především druhý text z téhož dne:

RP 16.7.92, s. 2

Reakce na vystoupení V. Mečiara v SNR

Stráský: „Násilí tam nebylo žádné!“

Čič: „Nemohu vyloučit, že jde o podvrh“

Praha (vlastní zpráva) Ve středu večer se v budově Úřadu předsednictva federální vlády zeptal zpravodaj RP premiéra J. Stráského (ODS), co – jako bývalý místopředseda české vlády – říká výročkám V. Mečiara. J. Stráský odpovídal:

Za prvé – já ten scénář znám, poněvadž jsem samozřejmě na něm spolupracoval. Za druhé, je to už řada měsíců, nepamatuji si ho přesně. Za třetí – samozřejmě byly varianty uzavření hranic, ale nebyly tam žádné sankce proti Slovákům, což se nevyskytuje poprvé ve slovech pana Mečiara. Já si myslím, že je třeba, aby pan Mečiar řekl, odkud to čerpá, jestli má správný zdroj.

Z české strany je scénář stále tajný?

Kdybych mohl ještě jako bývalý člen české vlády rozhodnout o tom, aby se ten scénář zveřejnil, tak bych pro to hlasoval, poněvadž je z toho zbytečně moc řečí. To byl běžný technický scénář pro dělení státu. První část tohoto tzv. katastrofického scénáře přečetl pan premiér Pithart v ČNR, to existuje jako dokument, a druhá část byla vlastně jeho, řekl bych, technická konkretizace. To znamená, že tam bylo například zavření hranic a podobně. Ale nebyly tam žádné sankce, poněvadž k rozdělení státu nejsou žádné sankce třeba.

S exodem Romů se mohlo počítat?

Jestli tam byla ta úvaha, kolik Romů by mohlo přejít v nějaké fázi, to je docela možné, to si přesně nepamatuji.

Násilí žádné?

Násilí tam nebylo určitě žádné! Naopak, scénář sledoval stejný cíl jako my, aby násilí bylo minimální, pokud k tomu dojde.

V rozhovoru pro ČSTK řekl J. Stráský, jako spoluautor tzv. katastrofického scénáře české vlády, respektive obou jeho následných verzí, že podle něj se pan Mečiar stal objektem omylu a hovoří o jiném textu. Premiér dodal: „Protože jsem kdysi četl i text slovenské vlády, který byl podobně označován a vznikl zhruba ve stejné době, mohu rovněž říci, že jsem se zhrozil. Text obsahoval zejména ekonomická rizika oddělení Slovenska,“ dodal premiér Stráský.

Zpravodajka RP požádala o vyjádření místopředsedu federální vlády M. Čiče (HZDS). Sdělil jí: „Mám stejné informace, jaké prezentoval pan premiér Mečiar. Přiznám se, že jsem byl těmito údaji velmi překvapen, protože jde o typicky nikoliv strategický, ale tragický scénář, pokud by skutečně pocházel z kompetentního pramene. Mnoho věcí se v něm prezentuje v jiném světle, i co se týká slovenské a české ekonomiky. Důraz na závislost mezi oběma ekonomikami při zvýraznění určitých pozitivních prvků v ekonomice slovenské se tam objevuje ve velmi zajímavých relacích,“ prohlásil M. Čič. „Nevím, zda jde o tzv. katastrofický scénář, který připravila Pithartova vláda. K této zprávě by bylo možné se vyjádřit odpovědně tehdy, kdybychom znali pravý zdroj těchto informací, resp. její autory. Tajnou zprávu jsem viděl na vlastní oči, ale nemohu vyloučit, že jde o nějaký podvrh. V každém případě v materiálu, který jsem četl, jsou obsaženy body o sankcích pro Slovákům žijícím v ČR a slovenským Romům.“

Nová česká vláda nebyla seznámena a ani nepřevzala od své předchůdkyně žádnou tajnou zprávu, o které ve středu v Bratislavě hovořil předseda slovenské vlády Vladimír Mečiar, uvedl na dotaz ČSTK vedoucí Úřadu vlády ČR Jiří Kovář. „Pokud něco existuje, tak určitě ne v té podobě, jak je to prezentováno,“ dodal. J. Kovář nevyloučil, že bývalá vláda mohla vypracovat dokument, o kterém V. Mečiar hovořil.

„Česká vláda žádný materiál, který by bylo možné charakterizovat jako tajnou zprávu, nepřijala,“ uvedl ve středu v rozhovoru pro ČSTK bývalý ministr české vlády a nynější poradce předsedy FS J. Šabata. Poukázal na existenci souboru studií a analýz, o nichž už hovořil P. Pithart. „V souboru těchto materiálů je i neveřejná, chcete-li tajná zpráva, kterou si loni od české vlády vyžádala ČNR, případně další,“ dodal Šabata. Jak řekl, V. Mečiar má informace „z druhé ruky“ (...).

Podle informací, které získal zpravodaj RP z důvěryhodných zdrojů, mohli by být po případném uzavření hranic vyzváni občané, kteří v ČR nemají trvalé bydliště, k opuštění České republiky.

Kateřina Perknerová, Robert Dengler

Pokud přihlídneme jen k obsahu a řazení reakcí českých politiků a k tomu, že z Čičovy odpovědi je v titulku zdůrazňována možnost, že jde o podvrh, lze říci, že text dává za pravdu české straně. Způsob, jakým zpravodaj RP klade otázky J. Stráskému, a především informace „z důvěryhodných zdrojů“, uvedené navíc v samém závěru článku, však ukazují, že RP i nadále prezentuje Dokument jako něco tajného, resp. utajovaného. Vzhledem k (obecně

známé) skutečnosti, že trvalé bydliště v ČR nemělo především mnoho Romů, navíc závěr článku nepřímou potvrzuje, že Mečiarovo tvrzení o přípravě exodu Romů z ČR není úplně nepravdivé.

Pro srovnání uvádíme, jak o Mečiarově vystoupení informovaly též den LN.

LN 16.7.92, s. 1

Slovensku jde o přežití

V. Mečiar se zhrzil nad obsahem „tajné zprávy české vlády“

Bratislava (bb, hri) Ve svém projevu po skončení včerejší rozpravy v SNR k programovému prohlášení slovenské vlády se premiér V. Mečiar opět zmínil o „tajné zprávě české vlády“, a to přesto, že český premiér Klaus i další čeští představitelé dementovali, že by tato vláda takový dokument měla.

„Zhrzil jsem se, když jsem se seznámil s jejím obsahem,“ řekl V. Mečiar a doplnil, že šlo o „nepřátelství a suchý boj o přežití“. Podle jeho slov ve zprávě vláda ČR mj. počítala s exodem Romů z Čech na Slovensko, se sankcemi vůči Slovákům žijícím v ČR a s uzavřením hranic mezi oběma republikami. Uvedl, že tuto zprávu projednalo předsednictvo minulé české vlády, a dodal, že pokud se nová česká vláda nebude „od tajné zprávy distancovat“, slovenská vláda ji zveřejní. V. Mečiar vyzval ke sjednocení Slovenska: „Musíme být svorní a rozhodní,“ prohlásil a dodal, že Slovensku jde v současném historickém okamžiku o přežití. (...) Premiér má ujištění od 12 zemí západní Evropy, že v případě ústavního rozdělení ČSFR bude Slovensko uznáno bez problémů.¹⁹

Odlišná perspektiva podání je víc než patrná. Vlastní text sice informuje o tom, co V. Mečiar řekl o obsahu Dokumentu, i o tom, že opět vyzval českou vládu, aby Dokument zveřejnila, ale v titulku a podtitulku je interakční povaha jeho vystoupení neutralizována. To, že se nad obsahem Dokumentu „zhrzil“, totiž – na rozdíl od titulku RP (viz *Mečiar obvinil českou vládní politiku z agresivity vůči Slovensku*) – nijak neimplikuje, že by česká strana měla na jeho vystoupení reagovat. Nejdůležitější je ale neopodstatněnost Mečiarova apelu na českou vládu prezentována v perexu. Tam se čte, že se Mečiar opět zmínil o Dokumentu, „a to přesto, že český premiér Klaus i další čeští představitelé dementovali, že by tato vláda takový dokument měla“.

Vzhledem k spíše negativnímu postoji LN k Mečiarovi lze citaci emotivního výrazu „zhrzil“ v podtitulku a podobně vyhocený výrok v titulku (viz *Slovensku jde o přežití*)²⁰ těžko chápat jinak, než že se tu Mečiarovými slovy mluví proti Mečiarovi. Tento postup ostatně LN použily už ve zprávě o jeho prvním vystoupení (viz výše) a učinily tak i v textu nadepsaném *Místopředseda vlády M. Čič o „tajné zprávě“*. *Velmi smutný dokument* (LN 16.7.92). Protože LN v tomto textu informovaly o reakcích týchž politiků jako výše uvedený text RP, citujeme pouze pasáž, z níž je zřejmé, že Dokument nepovažovaly za věrohodný: „Na náš dotaz, jak může premiér Mečiar zveřejňovat dokument, o němž si neověřil, zda jde o podvrh, Milan Čič odpověděl, že dokument určitě existuje a česká vláda se zatím od něho nedistancovala“ (LN 16.7.92).

Následující den, tedy 17. července, se RP Dokumentem zabývalo - více či méně podrobně - v 6 textech (srov. články *Klaus: Do neděle rozpad nebude*; *Podle Weisse se česká politika zjevně chce komplikovaného Slovenska zbavit*; *Kalvodu prý nemůže Mečiar překvapit*; *Uhde-Gášparovič v sobotu* a komentáře *Mečiarův šok* a *Další zvrát na dohled*). Svým čtenářům zprostředkovalo reakce 8 českých (V. Klause, M. Uhdeho, M. Baudyše, J. Kalvody, J. Horáka, L. Dvořáka, M. Macka a J. Svobody) a 4 slovenských politiků (P. Weisse, J. Čarnogurského, J. Prokeše a I. Mjartana) a Mečiarovu vystoupení tak prezentovalo jako aktuální a konfliktní událost v česko-slovenských vztazích. Stručně a zjednodušeně lze

¹⁹ V druhé polovině textu je velmi stručně shrnuta rozprava o programovém prohlášení vlády.

²⁰ Podobně jako v článku z 10. 7. 92 se tímto titulkem klade důraz na tu pasáž, kde Mečiar mluví o tom, že Slovensko není na rozpad státu připraveno. Vynětím z původního kontextu však tato pasáž získává jiný význam: pro Mečiaru je nepřipravenost na rozpad federace důkazem toho, že Slovensko neponese na případném rozdělení vinu, pro Lidové noviny je dokladem, že Slovensko není schopno samostatné existence.

řící, že oslovení politici reagovali podle stranické a národní příslušnosti, resp. podle postoje k česko-slovenským vztahům: pro českého premiéra Klause byl Dokument nerelevantní, předseda Občanské demokratické aliance J. Kalvoda označil Mečiarovy výroky za „vědomou nepravdu“, slovenský expremiér J. Čarnogurský označil Mečiarovo vystoupení za neseriozní, pro předsedu P. Weisse byl Dokument důkazem separatistických tendencí na české straně, předseda Slovenské národní strany J. Prokeš uvedl další „důkazy“, že Dokument je nepřátelský vůči Slovensku atp. Více než konkrétní výroky jednotlivých politiků je ale pro způsob, jak RP událost konstruovalo, důležitější sám jejich počet a to, že si protirečí. To umožňuje identitu Dokumentu i nadále prezentovat jako nehotovou, jako předmět sporu.

Vzhledem k tomu, že RP dosud o Mečiarově vystoupení a jeho obsahu informovalo bez jakékoli distance (viz výše), představují důležitý posun oba výše zmíněné komentáře. K. Perknerová a R. Dengler, kmenoví komentátoři listu, totiž Mečiarovo vystoupení odmítli jako akt, který dále vyhrocuje již napjaté česko-slovenské vztahy (srov. zvl. formulace „*slovenský premiér se drží sloganu: Slovo není nůž, a přece se rána po něm nezahojí*“ či „*vystoupil V. Mečiar s bojovnými výkřiky a de facto vyhrožováním*“):

RP 17.7.92, s. 1

Mečiarův šok

Při svém expoze k programovému prohlášení slovenské vlády premiér Mečiar obsáhle hovořil o údajné tajné zprávě, kterou projednalo předsednictvo Pithartovy vlády. Na jejím základě se podle Mečiara připravovaly odvetné kroky vůči Slovensku. „To není přátelství. To je nepřátelství a boj o přežití. Kroky, které byly uvedeny v tajné zprávě hraničí s rasismem. To byl programovaný rasismus,“ uvedl doslova.

Slovenský premiér zároveň řekl, že pokud se nová česká vláda nedistancuje od této zprávy, vyhrazuje si právo na její zveřejnění. Tímto Mečiarovým vyhlášením podle mne dostal jeho výraz o téměř studené válce mezi oběma našimi republikami svůj konkrétní obsah. Skoro se kloním k názoru, že z tohoto úhlu pohledu není ani tak podstatné, zda podobná zpráva skutečně existuje, případně kdo ji vypracoval.

V. Mečiar si musí být vědom, že pokud se stal obětí omylu či cílené dezinformační akce, bude vystaven nejen posměchu, ale také jednoznačnému odsouzení. V situaci, kdy čeští představitelé popírají existenci jím citované tajné zprávy, je nabíledni, že s čímsi podobným i počítá. Pak ovšem zbývá jediné vysvětlení – slovenský premiér se drží sloganu: Slovo není nůž, a přece se rána po něm nezahojí. Po jím vyřčených slovech o nepřátelství a programovém protislovenském rasismu české politické reprezentace skutečně mohou ve vědomí slovenského národa vzniknout rány velmi hluboké. Až tak hluboké, že nic nebude moci zvrátit odhodlání Slováků vyhlásit svou svrchovanost, samostatnost a mezinárodně právní subjektivitu. (O tom, že Mečiarovo dramatické vystoupení posunulo další váhající Čechy mimo pomyslný prostor společného státu se Slováky, rovněž netřeba pochybovat.) V souvislosti s ohlášeným pátečním deklarováním svrchovanosti Slovenské republiky v SNR tzv. tajná zpráva minulé české vlády může být zbrani mimořádně silného kalibru, i když ve válce „pouze“ studené.

Kateřina Perknerová

RP 17.7.92, s. 3

Další zvrát na dohled

Není vyloučeno, že šokující Mečiarovo obvinění české strany z rasismu a vlastně i celý rozruch kolem tajného scénáře je pouze přesně vykalkulovaným krokem, který má přivyknout občana na nenadálé kroky a vybudit příslušnou odezvu mezi občany ČR. Dalším bezprostředním podnětem ke státoprávnímu kvapíku v obou republikách se může stát očekávané páteční vyhlášení svrchovanosti Slovenska.

(...)

O tom, že něco visí ve vzduchu, může přitom paradoxně svědčit usnesení, jímž český sněm – ve stejný den, kdy vystoupil V. Mečiar s bojovnými výkřiky a de facto vyhrožováním – doporučil vládě ČR jednat se slovenským partnerem o spolkovém uspořádání státu s jedinou mezinárodněprávní subjektivitou.

(...)

Rozuzlení, už z psychologických důvodů, nelze bez dalších důsledků obvykle odkládat. Situace by se politikům totiž mohla vymknout z rukou a kdoví, kdo by v hrozícím chaosu nakonec převzal roli muže pořádku. Po středeční dělostřelecké přípravě V. Mečiara patrně co nevidět prožijeme další zvrát v našich dějinách.

Robert Dengler

Mečiarovo vystoupení je spolu s vyhlášením svrchovanosti SR, očekávaným týž den, pro oba komentátory symptomem již neodvratného rozpadu státu (k tomu srov. i titulky výše

zmíněného článku *Klaus: Do neděle rozpad nebude*, otištěného na první straně), ohlašuje – Denglerovými slovy – „další zvrát v našich dějinách“. Politickým faktem tak přestává být existence Dokumentu či jeho obsah a stává se jím to, že a jak s ním V. Mečiar operuje. Tento posun v akcentu pregnančně vyjádřila K. Perknerová: „Slovenský premiér zároveň řekl, že pokud se nová česká vláda nedistancuje od této zprávy, vyhrazuje si právo na její zveřejnění. Tímto Mečiarovým vyhlášením podle mne dostal jeho výraz o téměř studené válce mezi oběma našimi republikami svůj konkrétní obsah. Skoro se kloním k názoru, že z tohoto úhlu pohledu není ani tak podstatné, zda podobná zpráva skutečně existuje, případně kdo ji vypracoval.“²¹

Komentář LN z téhož dne se od výše uvedených textů liší důrazem na pochybnost Dokumentu a sarkasmem, který dokládá naše tvrzení, že postoj LN k Mečiarovi byl negativní (viz výše),²² co do výkladu motivace a negativních důsledků Mečiarova vystoupení pro česko-slovenské vztahy se však s RP v podstatě shoduje:

LN 17.7.92, s. 3

Dusno

Politik se obvykle nechlubí vlastnictvím dokumentů pocházejících z trezorů jiných politiků. Ne tak pan Mečiar, ten s kradenými papíry nakládá s odzbrojující samozřejmostí. Už jednou to vysvětlil: náhodou je nachází po ránu na svém stole. Náhodou zrovna ty, které se momentálně hodí.

Tento týden je to takzvaná tajná zpráva české vlády. Totiž původně to byla tajná zpráva české vlády, teď je to tajná zpráva bývalé české vlády. Opravdu drobný rozdíl.

Velmi mírný, někdy možná až příliš mírný Petr Pithart použil ostrého výrazu sprostá pomluva. Mečiarovi blízký Milan Čič nevyloučil podvrh. Nejpravděpodobnější asi je, že pan Mečiar jakési kradené papíry skutečně má, ale je to jen štůsek konceptů a návrhů vládních úředníků, nikoli zpráva vlády. Ale to je přece taky jen drobný rozdíl. Ostatně co na tom záleží! Důležitá byla dusná atmosféra, vyplývající z hrůzných odhalení, jejichž podstatu bude dnes na Slovensku asi jen málokdo ověřovat

(...)

Lze se bohužel obávat, že už nebudou jednání, budou spory, nebudou návrhy a nabídky, budou jen výhrůžky, nebudou jiné činy než nepřátelské a zákeřné. V blízké budoucnosti zřejmě Slovensku čekají velmi romantické dějiny.

Jiří Franěk

Týž názor je vyjádřen i v komentáři MFD nazvaném *Přibouchl dveře*. V něm se mj. čte: „*Vrcholem Mečiarových invektiv bylo tvrzení, že předsednictvo české vlády připravovalo odvetné kroky vůči Slováckům žijícím v Čechách a exodus Romů na Slovensko. Měkkého a nerozhodného politika, bytostného humanistu Petra Pitharta, slovenský premiér tedy nepřímě obvinil z 'programovaného rasismu'. V. Mečiar tak zřejmě přibouchl dveře před možností udržet svazek s ČR*“ (MFD 17.7.92).

Dosavadní zjištění lze tedy shrnout tak, že hlavní tři české deníky se v dané chvíli shodly na tom, že Mečiarovo vystoupení je politicky relevantní tím, že záměrně vyhrocuje česko-slovenské vztahy a předznamenává rozpad federace, v náhledu na Dokument se však rozcházejí: pro RP zůstávala otázka jeho existence a obsahu otevřená, pro LN a MFD nikoli. V případě LN o tom svědčí zvláště pasáž „*Velmi mírný, někdy možná až příliš mírný P. Pithart použil ostrého výrazu sprostá pomluva. Mečiarovi blízký Milan Čič nevyloučil podvrh. Nejpravděpodobnější asi je, že pan Mečiar jakési kradené papíry skutečně má, ale je*

²¹ To, že se oba komentáře přibližují pohledu LN a MFD, lze doložit i na užitých výrazových prostředcích: Perknerová mluví o studené válce evidentně v protimečiarovském smyslu (viz výše výklad o textu *Vladimír [Mečiar. Studená válka?*, LN 10.7.92, s. 3) a titulek Denglerova komentáře *Mečiarův šok* může znamenat jediné „šok způsobený Mečiarem“, a je tedy v protikladu k Mečiarovo vyjádření, že se nad obsahem Dokumentu „*zhrozil*“ (stov. LN 16. 7.92, s. 1).

²² Proto jsme nakloněni chápat titulek *Tajemství zděděného trezoru*, který na téže straně uvozuje text o reakcích českých a slovenských politiků na Dokument (LN 17.7.92, s. 3), jako ironickou aluzi na název televizního seriálu *Tajemství proutěného košíku*.

to jen štůsek konceptů a návrhů vládních úředníků, nikoli zpráva vlády. Ale to je přece taky jen drobný rozdíl. Ostatně co na tom záleží!“ (LN 17.7.92) a titulek *Překonaný dokument* (LN 18.7.92). V případě MFD pak to, že text, ve kterém MFD informovala o reakcích českých politiků na Mečiarovo vystoupení, nese titulek *Obranná doktrína není nepřátelství*.²³

Když však 21.7. otiskl deník Prostor výňatky z Dokumentu,²⁴ ukázalo se, že v podstatě obsahuje všechna opatření, o kterých mluvil V. Mečiar. To nám umožňuje dále zkoumat, nakolik měla nová fakta vliv na víceméně ustálenou interpretaci Mečiarova vystoupení a Dokumentu, resp. to, jak je jednotlivé deníky do svých interpretací integrovaly.

Ve výše uvedených textech RP zůstala otázka identity a obsahu Dokumentu otevřená, tento deník proto otiskl reakce českých politiků na zveřejněné pasáže Dokumentu, srov. titulek *Politici k tzv. tajnému scénáři bývalého českého kabinetu. Baudyš a Horálek údajná opatření popírají, podle Klause to není zásadní dokument* (RP 23.7.92). MFD, která akceptovala Stráského kategorizaci Dokumentu jako „obránné doktríny“, převzala z Prostoru pasáže, v nichž jsou zmiňována opatření týkající se Romů, a především otiskla následující komentář:

MFD 22. 7.92, s. 6

Mečiar měl pravdu

Čteme-li okem nezaujatým výňatky z „katastrofického scénáře“ předcházející české vlády, musíme konstatovat, že V. Mečiar měl přece jen pravdu, když hovořil v SNR o přípravě exodu Romů na Slovensko a o krocích, které se „připravovaly vůči Slovákům“. A je ostudou do věci zasvěcených českých politiků, ať předchozích či nynější garnitury, kteří nepřipustili, že se v materiálech české vlády nepokrytě mluví o „odstěhování občanů romské národnosti na Slovensko“. Anebo o tom, že mnozí občané slovenské národnosti budou muset přestat v Čechách pracovat, a některým dokonce může být zakázáno dojíždění za prací do českých podniků. Zároveň jsou však nepatřičné Mečiarovy extatické výroky o „nehumánnosti tohoto dokumentu“ či „odvetných krocích proti Slovákům“. Střízlivé texty ministerských úředníků pouze pragmaticky předjímají problémy, které nastanou při dnes již neodvratitelném dělení ČSFR. Občané slovenské národnosti se stanou pro orgány ČR cizinci a budou (případně nebudou) dostávat povolení k pobytu či práci přesně podle mezinárodních zvyklostí. I takové problémy musí včas a bez emocí řešit nově zvolené politické reprezentace.

Jiří Leschtina

Jeho titulek sice dává Mečiarovi za pravdu, při bližším zkoumání se ale ukazuje, že zveřejnění výňatků dosavadní interpretaci MFD zásadně neproměnilo. Kategorizace Dokumentu jako materiálu pragmaticky předjímajícího problémy spojené s rozpadem státu je totiž velmi blízká Slavíkovu příměru přípravy takových materiálů k chování racionálního člověka v mezní situaci (viz výše citát z jeho komentáře *Mečiarova slovní mlha*, MFD 11.7.92). Formulace „*Střízlivé texty ministerských úředníků*²⁵ *pouze pragmaticky předjímají problémy, které nastanou při dnes již neodvratitelném dělení ČSFR*“ (tučně J.H., K.K.), pak dokládá, že pro komentátora MFD nebyl rozhodující obsah Dokumentu, ale aktuální politická situace. Leschtina vlastně na celé věci považuje za problematické pouze to, že čeští politici „nepřipustili“, že Dokument existuje a že obsahuje opatření, o nichž mluvil Mečiar.

LN reagovaly na zveřejnění výňatků z Dokumentu obdobně. V textu *Střízlivě o historii katastrofického scénáře* (LN 23.7.92) signalizuje neaktuálnost Dokumentu již titulek. Ve vlastním textu se pak o Dokumentu čte: „*Jde tedy o dobový pracovní materiál, který reaguje především na možnost tzv. divokého, neústavního rozpadu. Hovoří se v něm o tom, že*

²³ O „české“ pozici listu svědčí nejen obsah titulku, ale i to, že jde o citát z reakce J. Stráského.

²⁴ Název *Dokumentu* „*Informace o základních hospodářských vztazích mezi republikovými subjekty pro případ nezbytnosti přijmutí mimořádných opatření v souvislosti s možným rozpadem ČSFR*“ je pěkným příkladem rozdílu mezi administrativním a mediálním diskurzem.

²⁵ Podobně jako samy česko-slovenské vztahy byl v daném období značně ustrnulý i mediální diskurz o nich. Např. užití výrazu „střízlivý“ (viz i titulek LN *Střízlivě o historii katastrofického scénáře*) naplňuje tehdy hojně užívaný stereotyp „racionální Češi x emotivní Slováci“. K tomu srov. též závěr komentáře *Dusno*: „*V blízké budoucnosti zřejmě Slovensko čekají velmi romantické časy*“ (LN 17.7. 92, s. 3).

by se v takovém případě mělo zabránit hromadnému stěhování Romů do Čech. Je v něm uvedeno i to, že pracovníkům s trvalým bydlištěm na Slovensku by mělo být udělováno pracovní povolení, a o tom, že zaměstnancům slovenské státní příslušnosti bude ve zrušených federálních orgánech ukončován pracovní poměr. Jde o upozornění na problémy, které skutečně bude nutno při rozdělení státu řešit. Bez hysterické reakce strany jedné a bez snahy o jejich zatajování ze strany druhé.“

Reakce české strany je v poslední větě ukázky (i textu) označena za zatajování, ve výše uvedeném komentáři MFD se zase píše: „*A je ostudou do věci zasvěcených českých politiků, ať předchozí či nynější garnitury, kteří nepřipustili, že se v materiálech české vlády nepokrytě mluví o 'odstěhování občanů romské národnosti na Slovensko'*“ (MFD 22.7.92). Lze tedy říci, že LN a MFD nakonec Dokumentu – podobně jako RP – přisoudily rys „utajovanost“ Zatímco RP však utajovanost Dokumentu akcentovalo od počátku (viz zvláště otázky kladené J. Stráskému v článku *Reakce na vystoupení V. Mečiara v SNR*, RP 16.7.92), LN a MFD se tomuto rysu věnovaly teprve po zveřejnění výňatku z Dokumentu. Protože však Dokument interpretovaly jako materiál pragmaticky předjímající problémy spojené s „*již neodvratitelným dělením*“ federace, bylo zatajování jeho existence a obsahu před českou veřejností z pohledu jejich komentátorů vlastně zbytečné.

Obecně lze říci, že postoj LN a MFD k Mečiarově politice byl a priori odmítavý, a proto jeho vystoupení od počátku zpochybňovaly a akceptovaly interpretace Dokumentu podané českými politiky. V tomto rámci pro „utajovanost“, zdůrazňovanou Mečiarom, prostě nebylo do zveřejnění výňatku místo. Postoj RP k Mečiarově politice byl spíše neutrální²⁶ a postoj k české politice kritický, a proto Mečiarova vystoupení a priori neodmítalo a v dotazech, které kladlo českým politikům, se orientovalo na rysy, které Dokumentu přisoudil, tedy i na jeho utajovanost. Následující komentář nás však vede k domněnce, že RP tento rys akcentovalo i proto, že umožňoval tematizovat (ať již skutečný, nebo domnělý) rozpor mezi česko-slovenskou politikou české reprezentace a míněním veřejnosti (v ukázce srov. „*Odpověď na otázku, kde a především kdy takové konkrétní plány – tedy nikoliv jenom úvahy, jako v případě předchozí české vlády – vznikly, by totiž napověděla, zda o osudu federace bylo skutečně rozhodnuto už v den voleb, nebo dokonce ještě před ním.*“).

RP 22.7.92, s. 2

Scénáře rozchodu tajné být musí, ale...

(...)

Nepochybuji o tom, že stejně tak jako existuje plán na zřízení celnic, jsou jistě připraveny kolky pro případ rozdělení měny, v příslušných trezorech jistě leží i na minuty přesné scénáře na uzavření hranic a kdoví na co ještě. Taková opatření jsou nevyhnutelná stejně jako snaha udržet je v tajnosti. Pochopitelné je i to, že se musejí připravovat v určitém předstihu. A právě míra onoho předstihu je tím jediným, co by mne opravdu hodně zajímalo. Odpověď na otázku, kde a především kdy takové konkrétní plány – tedy nikoliv jenom úvahy, jako v případě předchozí české vlády – vznikly, by totiž napověděla, zda o osudu federace bylo skutečně rozhodnuto už v den voleb, nebo dokonce ještě před ním.

Vladimír Labuda

Tuto část analýzy uzavřeme následujícím komentářem LN:²⁷

LN 24.7.92, s. 8

Přísně tajné

(...)

A samozřejmě, že ti, před kterými se ty zprávy tajit mají, o nich vědí! Tajná zpráva české vlády (krycí jméno KATASTROFICKÝ SCÉNÁŘ, registrační číslo neznám) je v tomto oboru trvalkou. Komu to vůbec stojí za pamatování, pamatuje se na pohoršení, jaké na Slovensku vyvolala už loni. (...) Až teď, rok poté, kdy se

²⁶ Výše zmíněné komentáře odmítají konkrétní Mečiarovy kroky, nikoli jeho politiku či politiku HZDS vůbec.

²⁷ Texty tištěné po tomto datu se vztahují především k tzv. exodu Romů, proto je analyzujeme v 5.3.

rozdělení státu stalo skutkem a Češi už se nemusí na nich chystat pokradmu, vynořila se zpráva ze sejfu bratislavského ministerského předsedy, aby zafungovala jako historická výčitka.

Zvídaví novináři zprávu publikují a divné je jen to, že jí pořád ještě nedali obligátní přezdívkou. (Zprávagate, katastrofagate, případně Pithartgate.) Zpovídají ministry bývalé a současné. V televizi se jedni od druhých liší pouze tím, jak jsou oblečení, ti první (politicky vzato ovšem druzí) si hoví v tričkách a džínových košilích, ti druzí (politicky ovšem jedničky) se musí v těch vedrech pařit v kravatách. Společně nic nebo skoro nic nevědí, zejména o sporné pasáži, týkající se nuceného exodu Slováků a Romů nach Osten.

A přitom je to tak prosté ... Tlak na osamostatnění Slovenska trvá už hodně dlouho, byť dlouho maskován kulantnějšími názvy – například zviditelnění. Bylo zcela přirozené, že příslušní čeští úředníci dostali příslušné úkoly a že mezi nimi bylo i slohové cvičení na téma, co dělat, kdyby ... Bylo zcela přirozené, že dotyční čeští úředníci zahrnuli do slohového cvičení všechny varianty a všechna potenciální zánětlivá ložiska, a pohoršení nad tím, co je napadlo, je jednak nelogické, jednak poněkud pokrytecké. Řečeno totiž módní lustrační terminologií je „katastrofický scénář“, nikoli tajnou zprávou, nýbrž kandidátem tajné zprávy. Navíc jeho pojmenování je již anachronismem – co se loni na podzim zdálo být katastrofou, je sice smutné, ne však katastrofické: střední jednání ODS - HZDS - alespoň ve vnějších projevech pragmatické - je toho potvrzením. Doufám, že příslušní úředníci teď dostanou za úkol připravit nové slohové cvičení. Doufám, že do něj zcela pragmaticky zapracují všechny možné varianty vývoje a všechna možná zánětlivá ložiska, že navrhnou všechny možné způsoby řešení, včetně těch, která budu považovat za hnusná. Podstatné bude to, jak potom rozhodnou ti, kdo mají rozhodovat – a teprve potom budu soudit, případně se rozhořčovat a protestovat.

Rozruch kolem tajné zprávy není ničím jiným než ozvěnou rysu pro slovenskou (a nutno přiznat, že i jistou část české) politické scény typického: totiž věčného vymezování se vůči nějakému protivníkovi. Jednou je to tajná zpráva české vlády, podruhé maďarské manévry, potřetí – doufám, že žádné potřetí se jen tak rychle neobjeví. Přál bych nám to (a především Slovákům); teprve potom se totiž slovenská politika může stát skutečnou politikou a nikoli jen podtatranskou variantou národně osvobozenického boje“

Jaroslav Veis

Tento text totiž snad v nejvyhraněnější podobě prezentuje Dokument jako známý, překonaný a pojímá ho jako materiál anticipující problémy spojené s rozpadem; pozoruhodné je užití medicínské metafory „*zánětlivých ložisek*“ v kombinaci s banalizujícím označením materiálu jako „*slohového cvičení*“ Nejvýraznějším příkladem zlehčování Dokumentu a jeho obsahu je však aluze na východní politiku Německa a zvl. Třetí říše ve formulaci „*o pasáži týkající se nuceného exodu Slováků a Romů nach Osten*“. Ta je – vzhledem k obsahu dotýčné pasáže - možná jen proto, že J. Veis nepovažuje Mečiarova vystoupení za událost politickou, ale pouze mediální. (Srov. zvláště pasáž „*Zvídaví novináři zprávu publikují a divné je jen to, že jí pořád ještě nedali obligátní přezdívkou (...) Zpovídají ministry bývalé a současné.*“) Výrazně metatextový charakter i celková dikce jeho komentáře ostatně svědčí o ambici celou „kauzu“ shrnout a uzavřít.

5.3 „Exodus Romů“

Ve svém vystoupení v SNR V. Mečiar mezi jiným uvedl, že součástí Dokumentu byla i příprava „*exodu Romů na Slovensko*“. Toto opatření spolu se „*sankcemi vůči Slovákům žijícím v České republice*“ pro něj bylo důkazem „*programovaného rasismu české vlády*“.

Je pochopitelné, že takto vyhocené obvinění vyvolalo na české straně reakci. Všichni čeští politici (a s nimi někteří protimečiarovsky zaměření slovenští politici) je popřeli, jejich reakce se přitom vztahovaly spíše k obvinění jako celku a jako k jistému aktu než k jeho konkrétním tvrzením. Mluvčí české vlády Andres vyjádřil nad Mečiarovými výroky politování (ČSTK 16.7.92), bývalý český premiér Petr Pithart je dokonce označil za „*sprostou pomluvu*“ (ČSTK 15.7.92). Většina českých politiků nepolemizovala s jednotlivými body Mečiarova obvinění, ale odmítla je souhrnně, srov. vyjádření místopředsedy nové a ministra předchozí české vlády J. Kalvody: „*Samozřejmě to, co říká o postojích a přípravách české vlády minulého volebního období, je prostě nepravda*“ (RP 17.7.92, s. 2), nebo předsedy ČNR M. Uhdeho: „*Já nic nevím o tajné zprávě, neměl jsem ji nikdy v ruce. Pokud se vláda připravovala k nějakým krokům, musejí o tom být písemné záznamy (...) Jsem ale přesvědčen,*

že výtky pana Mečiaru se nezakládají na pravdivých informacích.“ (RP17.7.92, s. 2)

Jednotlivá Mečiarova tvrzení se pokusila vyvrátit či uvést na pravou míru jen menší část českých politiků. Ti uvedli, že bývalá česká vláda skutečně uvažovala o tom, že by v případě rozdělení mohlo dojít k přesunům romského obyvatelstva, nikoliv však z ČR na Slovensko, nýbrž opačným směrem. Patrně poprvé se toto vysvětlení objevilo v prohlášení P. Pitharta ve zpravodajství Československé televize, citovaném ČSTK 15.7.92: „*Petr Pithart se domnívá, že Vladimír Mečiar se dnes na schůzi SNR přeřekl, když v souvislosti s údajnou tajnou zprávou hovořil o exodu Romů z Čech na Slovensko v případě rozdělení státu. Česká vláda byla naopak z různých romských iniciativ informována o tom, že by bylo třeba počítat s opačným exodem.*“

Odpověď bývalého místopředsedy české vlády J. Stráského na otázku RP byla ohledně směru „exodu“ nejednoznačná: „*S exodem Romů se mohlo počítat? - Jestli tam byla ta úvaha, kolik Romů by mohlo přejít v nějaké fázi, to je docela možné, to si přesně nepamatuji*“ (RP 16.7.92, s. 2). Podobně jako P. Pithart se vyjádřili bývalí federální ministři A. Baudyš: „*bývalý místopředseda české vlády A. Baudyš (...) Ujistil o právní čistotě navrhovaných opatření a vyloučil, že by zpráva obsahovala vyhnání Romů z ČR a podobná opatření. Obava byla podle jeho slov spíše z hromadného odchodu Romů ze SR do ČR v případě rozdělení státu.*“ (RP 17.7.92, s. 2)²⁸ a J. Ruml: „*Základem by měla být zásada, že každý občan je občanem té republiky, na jejímž území má trvalý pobyt. Ovšem žádné násilné stěhování Slováků z Čech a Moravy na Slovensko a Čechů ze Slovenska nepřichází v úvahu (...) Podle ministra se ve spisech zmiňují zákony, podle nichž (...) právo na získání občanství má každý občan SR, který zde má trvalý pobyt bez omezení lhůty, a samozřejmě i od tohoto požadavku lze upustit*“ (RP 20.7.92, s. 3). Zdůrazňování právní čistoty opatření je součástí „obran“ Dokumentu jako celku, svědčí však i o tom, že si tito politici uvědomovali neudržitelnost myšlenky pokusit se v demokratickém státě přesun romského obyvatelstva realizovat.²⁹

Tyto reakce nejsou jen uvedením věci na pravou míru, ale souvisí s pojmáním Dokumentu jako souhrnu ochranných opatření (viz výše) a mají i další význam. „Exodus Romů“ se i pro českou stranu stává argumentem ve sporu o povaze česko-slovenských vztahů. Neproblematizovaný předpoklad, že při rozpadu budou Romové hromadně přecházet do ČR, se sice zčásti opírá o údaje, či spíše představy o pohybu tohoto etnika v rámci federace, ale zároveň vychází z přesvědčení o horší ekonomické situaci v SR (k tomu srov. Stráského tvrzení o tajné zprávě slovenské vlády, 5.1.2).

V argumentaci české strany se pojmenování „exodus“ uplatňuje ve svém biblickém smyslu jako dobrovolný odchod za lepším životem.³⁰ Tuto argumentaci sice nelze nalézt ve výrocích politiků samých, neboť s jedinou výjimkou Pithartova rozhovoru pro Svobodné slovo (viz níže) možnost přesunu jen konstatují, ale je přítomna v reakcích českého tisku. V něm téma možného příchodu většího množství Romů do ČR převažuje i poté, co se ukázalo, že se v Dokumentu mluví i o možnosti využít procesu udělování pracovních

²⁸ Pojmenování „vyhnání“, které Baudyš užil, vede k domněnce, že obvinění z přípravy „exodu Romů“ mohlo být českou stranou vnímáno jako dějinná paralela k odsunu, resp. vyhnání sudetských Němců.

²⁹ Rozhořčení komentátora Prostoru L. Marvana nad obsahem Dokumentu, je ojedinělé i v rámci tohoto deníku: „*Přiznám se, byl to pro mě šok. Vladimír Mečiar úplně nelhal. Je to tam. [Dokument] (...) skutečně obsahuje pasáže, které si přímo říkají o výklad, jež naznačil slovenský premiér. Češi podle něj chystali rozbití státu už dávno a plánovali vyhnat Romy na Slovensko (...) K exodu čili hromadnému vyhnání, o němž mluvil Vladimír Mečiar, mají ovšem tyto formulace velmi daleko. I tak je ovšem nepřipustné, aby se podobné úvahy objevily v jakémkoli dokumentu vlády demokratického státu*“ (Jen o chvíli dříve, Prostor 23.7.92, s. 3).

³⁰ Slovník Nová slova v češtině zachycuje význam slova *exodus* v polovině 90. let jako neosémantismus ve významu „*hromadný odchod osob za lepšími životními podmínkami: exodus fotbalistů do Itálie, hráčský exodus*“ (Nová slova v češtině. Slovník neologismů, Praha 1998 Academia, s. 85). SSSJČ (1960 I. díl, s. 474) uvádí: pod heslem *exodus*: *hromadný odchod, zejména starověkých Židů z Egypta; v antické tragédii její poslední část, slavnostní odchod herců ze scény*; přen. knižně *odchod vůbec*.

povolení slovenským občanům žijícím v ČR „*k odstěhování občanů romské národnosti na Slovensko*“ (srov. Prostor 21.7.92, s. 2).

Uvedené chápání pojmenování „exodus“ neguje Mečiarovu argumentaci, v níž je exodus Romů připravovaný českou vládou pojímán jako „*nucený odchod, vyhnání*“.³¹ (Užití pojmenování exodus v tomto významu patrně souvisí s dobovým užíváním tohoto výrazu v souvislosti s válkou v bývalé Jugoslávii.) Stejně mu rozumí člen Mečiarova HZDS, federální ministr zahraničí J. Moravčík, který mluví o „*vyhoštění Romů z Čech*“. Pokud čeští politici rozumějí pojmenování „exodus“ v tomto smyslu, Mečiarovo obvinění popírají tím, že je ještě více vyhrocují, přehánějí, srov. např. J. Ruml: „*Nikde jsem v podstatě nenašel nic, co by svědčilo o tom, že bychom chtěli Romů vyvázet někam na Slovensko*“ (RP 20.7.92, s. 3).³²

Případná migrace romského obyvatelstva ze Slovenska do České republiky je pro českou stranu nejen argumentem ekonomickým, ale také politickým. K tomu srov. vyjádření P. Pitharta v rozhovoru pro Svobodné slovo: „*Četl jsem většinu těch materiálů, a to, co tvrdí pan Mečiar, to jsou přesně opačné úvahy. Například jsme předpokládali exodus Romů do České republiky ze Slovenska, byli jsme na to upozorněni experty, kteří říkali: Nepodceňujte to, vzpomínka na Slovenský stát je v jejich mysli hluboce zakořeněna, i když nemají učebnice dějepisu. Dále jsme počítali s tím, že bychom se museli otevřít všem Slovákům, kteří by hodlali přесídlit.*“ (21. 7. 92, s. 3).

Oba argumenty, ekonomický i politický, se uplatňují také v reportáži MFD *Ved' je tam Mečiar* (22.7.92, s. 7), v nejrozsáhlejším textu, který byl na dané téma ve sledovaných třech denících uveřejněn.³³ V jejím úvodu jsou znovu citovány obě pasáže Dokumentu o Romech, o Mečiarově obvinění z přípravy „*hromadného stěhování Romů*“ se tu ale praví, že „*ministr vnitra Jan Ruml podobná tvrzení vyvrátil*“. Další text se pak zabývá pouze možností migrace Romů do ČR, nastolenou v podtitulku otázkou „*Nastane hromadný útěk Romů ze Slovenska do Čech?*“ Reportéři MFD navštívili několik míst v České republice známých tím, že v nich žije větší počet romského obyvatelstva, a v rozhovorech s romským i neromským obyvatelstvem, politiky a úředníky zjišťovali, zda podle jejich názoru dojde k migraci Romů do ČR. Dotazovaní tuto možnost vesměs potvrdili a uváděli pro to především ekonomické důvody. Slovenská Romka bydlící v ostravské kolonii říká: „*Máme tady výhody, které nám na Slovensku chyběly*“, mladý slovenský Rom, který se nedávno přistěhoval do Prahy, tvrdí: „*Vím, že víc cigánů ze Slovenska odejde. Nezůstanou tam ani minutu. Je tam zle a bude tam hlad.*“ Je přitom třeba si uvědomit, že dotázaní Romové dávají na otázku z podtitulku (*Nastane hromadný útěk Romů ze Slovenska do Čech?*) kladnou odpověď již tím, že se do ČR přistěhovali v nedávné době.³⁴

Ekonomické důvody migrace Romů uvádí také předseda republikánské strany v Ústí nad Labem. Věrný rétorice i názorům své strany argumentuje „*neomylným instinktem*“ Romů a jejich migraci spojuje s nárůstem kriminality: „*Cikáni mají neomylný instinkt jít za lepším. Z toho usuzují, že jich po rozpadu přijde do Čech desetitisíce. V severočeském regionu si už u svých příbuzných sondují situaci. Jejich další příliv by pro tento zkoušený kraj znamenal krizi především v nárůstu kriminality, kterou už nyní represivní složky nezvládají.*“ S nárůstem

³¹ Pithartova domněnka, že se Mečiar „přeekl“, když mluvil o exodu Romů z České republiky, svědčí o chápání slova exodus ve významu *dobrovolný odchod*.

³² Poté, co Prostor zveřejnil výňatky z Dokumentu, volil J Ruml neutrálnější formulaci. Srov.: „*Otázka vystěhování Romů je v diskutovaném materiálu zmíněna pouze v okrajové poznámce mimo vlastní text – proto jsem ji také při prvním čtení přehlédl a v sobotu v televizi prohlásil, že v tomto materiálu vůbec není*“ (MFD 23.7.92, s.1,2).

³³ Článek vyšel týž den jako výše citovaný Leschtinův komentář *Mečiar měl pravdu* a úryvek z Dokumentu obsahující pasáže o Romech.

³⁴ Viz též popisek pod fotografií citovaného Roma: „*Michal a Paulina Tolkánovi. Matka a syn, dva z řady slovenských Romů, kteří se chtějí usadit natrvalo v Čechách.*“

kriminality ovšem migraci Romů spojuje i úřednice jednoho ostravského obvodu: „*Kradou všechno možné (...) a s nabitou prkenicí jedou zpátky na Slovensko, Ostrava je pro ně zlatý důl*“.

Možností, že by se Romové stěhovali do ČR z politických důvodů, se zabývá vlastně jen předseda Romské občanské iniciativy E. Ščuka. Na otázku MFD: „*Soudíte, že by Romové mohli v případě rozpadu Československa hromadně utíkat ze Slovenska do Čech?*“ odpovídá: „*Ne. Pokud slovenská vláda zásadně nezmění přístup k otázce občanských práv a zachování životního minima, nebudou k tomu mít Romové důvod. V opačném případě by se nestěhovaly jen národnostní menšiny, ale sami Slováci.*“

Ščukovo vyjádření reportáž uzavírá, na exponovaných místech textu, v závěru a v titulku (*Ved' je tam Mečiar*), se tak objevuje motiv politický. Politické důvody migrace Romů jsou však akcentovány do značné míry navzdory vyjádřením dotazovaných. Toto tvrzení lze doložit následujícími dvěma příklady. Autor výroku „*Nemůžu zůstat na Slovensku, ved' je tam Mečiar*“, z něhož MFD cituje v titulku, totiž Mečiara sám volil (srov. i jeho výrok „*volili ho všeci [moji kamarati]*“, citovaný v mezititulku) a jinak pro migraci Romů uvedl především ekonomické důvody (srov. „*Je tam zle a bude tam hlad*“). Z výše citovaného vyjádření E. Ščuky pak byla jako mezititulek před závěrečnou pasáží vybrána věta „*Stěhovali by se i Slováci*“. Ščuka použil kondicionál proto, aby možnost migrace Romů do ČR odmítl; Romy, ale i Slováky by podle něho mohlo k emigraci ze Slovenska donutit jedině zhoršení tamějších politických poměrů. Vytržena z kontextu však citovaná věta možnost migrace Romů připouští.

Reportáž MFD tedy svým celkovým vyzněním možnost migrace Romů do ČR spíše potvrdila. Prezentovala ji jako důkaz ekonomické i politické nestability Slovenské republiky a také jako zdroj problémů pro majoritní obyvatelstvo. Ani MFD, ani ostatní sledované deníky se nezabývaly důsledky rozdělení státu pro Romy, např. později tolik diskutovanou otázkou jejich občanství. To jistě nesvědčí o příliš velké schopnosti českého tisku reflektovat toto téma jinak než z pohledu majority, ale způsob, jímž sledované deníky s tématem „*exodu Romů*“ naložily, byl ovlivněn především tím, že Mečiarovo vystoupení v SNR nakonec odmítly jako politickou provokaci a Dokument chápaly jako „*překonaný*“.

K Mečiarovu vystoupení i k Dokumentu ostatně zaujala zpočátku zdrženlivý postoj i romská politická reprezentace, srov. vyjádření předsedy ROI E. Ščuky: „*Romská občanská iniciativa zatím nemá potřebu na situaci oficiálně reagovat*(...) *'Pana Mečiara jsem požádal, aby mi tajnou zprávu, o níž mluvil, zpřístupnil. Jeho poradkyně mě odkázala na tisk. Výroky slovenského premiéra proto chápu jako poplašnou zprávu. Podobné názory zastávají i předáci dalších romských hnutí* '“ (MFD 22.7.92, s. 7).³⁵ 30. července se však její zástupci setkali s federálním premiérem J. Stráským a jednali s ním o „*možných důsledcích případného rozdělení pro romské obyvatelstvo*“. Srov. následující zprávu ČSTK:

³⁵ Postoj romské reprezentace k Dokumentu neovlivňovala podle našeho názoru jen jeho prezentace ve vystoupeních politiků (viz 5.1) a v českém tisku (viz 5.2), ale také její snaha být „*státotvornou*“ silou, viz následující Ščukovo vyjádření: „*Romský demokratický kongres není vůči české vládě v opozici, ale chce jí pomoci řešit romskou problematiku*“ (LN 1.8.92). Je také možné, že si romští představitelé negativní důsledky rozdělení státu pro Romy uvědomovali teprve postupně. K tomu srov. zprávu o další tiskové konferenci RDK: RP 8.8.92, s. 2

Romové se bojí rozpadu státu

Praha (kj) „*Chceme být rovnocenným partnerem české vlády, a proto jsme se sjednotili,*“ řekl člen rady Romského demokratického kongresu I. Veselý v pátek novinářům. Podle jeho slov je hlavním motivem postupu Romů strach z rozdělení Československa, neboť se tak zužuje jejich životní prostor.

(...)

Další vysvětlení, opírající se sice o obsah tiskového prohlášení, ale v zásadě překračující téma této studie i naše profesní zaměření, je, že se romští představitelé snažili vystupovat jako politická síla definovaná etnický až sekundárně.

ČSTK 30.7.92

J. Stráský: Nepředpokládáme žádné přesuny občanů mezi ČR a SR

V případě, že dojde k rozdělení státu, bude se na pracovníky, kteří by byli občany Slovenské republiky a pracovali by v České republice, pohlížet jako na zahraniční pracovníky. Uvedl to předseda vlády ČSFR Jan Stráský při dnešním jednání v Praze s poslancem ČNR za Levý blok Ladislavem Bodym a zástupci romských organizací. Předmětem rozhovorů byly důsledky vyplývající z možného rozdělení státu pro romské obyvatelstvo. Předseda vlády v rozhovoru sdělil, že vláda nepředpokládá žádné přesuny občanů.

J. Stráský přislíbil poslanci L. Bodymu, že se pokusí zprostředkovat jeho seznámení s obsahem tzv. tajné zprávy předchozí vlády České republiky. Současně L. Bodyho ujistil, že ho jako jediného představitele Romů v zákonodárných sborech bude informovat o přípravě všech materiálů k romské problematice, připravovaných na úrovni vlády ČSFR.

ČSTK o jednání informoval L. Body.

Tuto zprávu následující den převzaly LN, RP, MFD a ČMZN. Titulek LN *Jan Stráský o Romech. Migrace nehrozí* (31.7.92, s. 2) i titulek RP *Podívá se Body do tzv. tajné zprávy české vlády?* (31.7.92, s. X) odpovídají tomu, že LN Mečiarovo vystoupení jako celek odmítalo či zpochybňovalo a že RP zdůrazňovalo tajnost, resp. utajovanost Dokumentu. Titulek ČMZN *Slovák v Čechách? Zahraniční pracovník!* (31.7.92, s. 1) takto jednoznačně interpretovat nelze. Obsahuje sice implicitně důsledek případného rozdělení státu pro Romy (ti, kteří jsou občany SR, by se stali „zahraničními pracovníky“), ale vzhledem k tomu, že se v něm mluví o Slovácích, nikoli o Romech, kloníme se k názoru, že jde o variaci na výroky typu „Až pojedeme příště na Slovensko, budeme potřebovat pas“, pocíťované tehdy jako paradox či absurdita (srov. i užití vykřičníku).

Týž den romský poslanec L. Body informoval o setkání s J. Stráským na tiskové konferenci Levého bloku a byl také ustaven Romský demokratický kongres (dále RDK). Jeho představitelé v tiskovém prohlášení protestovali proti přípravě rozpadu státu. Vzhledem ke zkoumanému tématu je důležité, že o důsledcích případného dělení federace pro Romy uvažovali jen na obecné rovině lidských a menšinových práv a o „exodu Romů“ se vůbec nezmínili.

ČSTK 31.7.1992

Romský kongres protestuje proti „cílevědomému rozpadu státu“

Proti tomu, aby „vládní strany a hnutí v obou republikách připravovaly cílevědomě rozpad státu“ se vyslovil Romský demokratický kongres, který byl ustaven dnes odpoledne a soustřeďuje 19 romských organizací.

Ve stanovisku, které poskytl ČSTK mluvčí kongresu Vlado Olah, se zdůrazňuje, že vládní strany při „uskutečňování cílů, o nichž nelze říci nic jiného, než že mají omezený stranicko-politický charakter, jednají v rozporu s principy demokracie, právním řádem a ústavou.“ „Jsme toho názoru, že Československo jako společný stát představuje pro všechny příliš velkou životní hodnotu na to, aby o její existenci rozhodovala jen úzká skupina lidí. Ani sebestředivější vítězství ve volbách nemůže nikoho opravňovat k rozhodování o těch společných a společenských záležitostech, v nichž mohou rozhodovat pouze občané sami,“ zdůrazňuje se ve stanovisku Romů.

Romský demokratický kongres současně vyjádřil obavu ze „sílicího nacionalismu na straně jedné a šířícího se šovinismu na straně druhé“. Živnou půdou pro tyto projevy národní nesnášenlivosti vytváří podle stanoviska Romů právě nezodpovědný postup těch politických reprezentací, které dnes o rozdělení společného státu usilují. V tomto směru nelze pominout nebezpečí vyplývající pro národnost menšiny, podtrhuje stanovisko.

„Dnes jde o projevy nesnášenlivosti mezi Čechy a Slováky, zítra to budou rozpory mezi Čechy a Moravany, Slováky a Maďary, pozítří budou předmětem nesnášenlivosti Romové a příslušníci ostatních národnostních menšin, které historicky našly v Československu svůj domov. Z tohoto hlediska shledáváme ve společném státu záruku práv a svobod národnostních menšin. Jen silný stát je schopen zabezpečit podmínky pro jejich rozvoj a udržení vlastní identity a svébytnosti jako národnostních menšin. Vyjadřujeme podporu všem jednáním, která sledují udržení společného státu,“ uvedl Romský demokratický kongres.

LN přinesly o ustavení RDK a vystoupení L. Bodyho vlastní zprávu:³⁶

LN 1. 8.92, s. 2

Hromadné přesuny Romů nepotvrzeny

Za jeden provaz

Praha (kp, top) Devatenáct představitelů romských organizací v České republice včera uzavřelo dohodu o jednotném postupu při jednání s vládními i nevládními reprezentacemi. „Pochopili jsme, že roztržičnost ničemu neprospívá,“ uvedl předseda ROI E. Ščuka.

Romský demokratický kongres, nově utvořené seskupení „za odstranění nerovnosti romských obyvatel,“ bude při politických jednáních zastupovat pětičlenná Rada RDK, jejíž složení se bude každoročně měnit. Romský podnikatel M. Makula z Kladna, který setkání sponzoroval, vyjádřil podiv nad skutečností, že „česká vláda zatím necítí potřebu vést dialog s Romy a neobrátila se na ně při projednávání Ústavy ČR“. Jak však dále uvedl E. Ščuka, RDK není vůči české vládě v opozici, ale chce jí pomoci řešit romskou problematiku.“

K možnému stěhování Romů ze Slovenska do ČR E. Ščuka odpověděl: „Pokud tam bude právní stát, nebudou k přesunu nuceni. Jinak nebudou odcházet jen Romové.“ Českobudějovický zástupce R. Tancoš uvedl, že migraci ve větší míře nezaznamenali, jedná se „pouze o skupinky“. Zazněl i názor, že tento pohyb je pochopitelný, protože životní úroveň Romů v SR je nesrovnatelně horší.

„Rozdělením státu bude omezen životní prostor pro romské obyvatelstvo,“ uvedl na tiskové konferenci Levého bloku jediný romský zástupce v zákonodárném sboru L. Body. K svému přijetí u předsedy vlády ČSFR poznamenal, že podle ujištění J. Stráského by násilné vystěhování Romů z ČR, o němž se hovořilo v souvislosti s tzv. katastrofickým scénářem, bylo v rozporu s lidskými právy.

Z tiskového prohlášení RDK nepřevzaly LN nic. Podle našeho názoru proto, že toto prohlášení svým obecnějším zaměřením (viz výše) vybočovalo z interpretačního rámce ustaveného tím, jak LN psaly o „exodu Romů“ v předchozích dnech. Citované výroky romských představitelů do tohoto rámce naopak zapadají velmi dobře. Kromě úvodního Ščukova výroku a „podivu“ M. Makuly nad tím, že „česká vláda zatím necítí potřebu vést dialog s Romy a neobrátila se na ně při projednávání Ústavy ČR“, vzápětí neutralizovaného Ščukovým výrokem, že RDK není vůči vládě v opozici, totiž potvrzují, že migrace Romů do Česka nehrozí. Parafráze výroku L. Bodyho na tiskové konferenci Levého bloku pak vyvrací možnost nuceného pohybu Romů opačným směrem. (K tomu srov. i nadtitulek „*Hromadné přesuny Romů nepotvrzeny*“.)

Do svého interpretačního rámce zapojilo Bodyho vystoupení také RP.

RP 1.8.92, s. 2

Stráský Bodymu:

Česká vláda počítala s přesunem Romů

Praha (kp) Premiér vlády ČSFR J. Stráský při čtvrtčním setkání potvrdil poslanci ČNR za LB L. Bodymu existenci dvou tajných zpráv minulé české vlády, z nichž ta první počítala s přesunem 300 000 Romů z ČR na Slovensko. Body to oznámil na páteční tiskové konferenci KSČM

(...)

Skutečnost, že se orientovalo na jinou část Bodyho vystoupení a akcentovalo existenci tajných zpráv i úvah o přesunu Romů na Slovensko, odpovídá tomu, jak o Dokumentu psalo dříve. I tento deník však považoval tuto „kauzu“ za uzavřenou a Bodyho (skandálnímu) sdělení se dále nevěnoval.

³⁶ MFD otiskla jen velmi stručnou informaci o ustavení RDK (MFD 1.8.92, s. 2), RP informovalo – také velmi stručně – pouze o vystoupení L. Bodyho (viz dále).

6. Závěr

Spor o „tajnou zprávu české vlády“, analyzovaný zde jako spor o její identitu, ukazuje, nakolik bylo tehdejší uvažování o romské problematice ovlivňováno česko-slovenskými vztahy, resp. postojem jednotlivých politiků a deníků k rozdělení státu. V. Mečiar sice označil pasáž Dokumentu týkající se Romů za rasistickou (za taková považoval ovšem i opatření týkající se Slováků žijících v ČR), Dokument jako celek ale použil především jako důkaz toho, že federaci ve skutečnosti rozbíjí česká strana. Čeští politici a český tisk věnovali „exodu Romů“ pozornost jenom v té míře, v jaké byl použitelný jako protiargument ve zmíněném sporu, resp. v míře, v jaké umožňoval implicitní kritiku české politiky (to je případ RP), a vůbec se nezabývali např. otázkou občanství Romů s trvalým bydlištěm na Slovensku. Pokud český tisk citoval nebo parafrázoval výroky obyčejných Romů či jejich politických představitelů (viz výše články MFD z 22.7.92 a LN z 1.8.92), dokládal jimi především neopodstatněnost Mečiarova obvinění, resp. to, že politická i ekonomická situace na Slovensku je (a bude) za jeho vlády horší než situace v České republice.

Zjištění, že sousloví „romský exodus“, které je v myslích majority pevně spojeno s migrací Romů do Kanady a západní Evropy v roce 1998 a letech následujících, pochází již z roku 1992, je jistě vzhledem k zaměření této studie vedlejší. Vypovídá však o tom, jak se v mediálním diskurzu (o Romech i obecně) ztrácejí a znovu objevují jednotlivé metafory (a zřejmě i jiné výrazové prostředky), a ukazuje také, že „romská otázka“ byla v českém politickém a mediálním diskurzu 90. let přinejmenším dvakrát odmítnuta jako potenciální zdroj negativního obrazu majority.³⁷

³⁷ Z tohoto hlediska by samozřejmě bylo zajímavé analyzovat především třetí událost tohoto typu, spor o zed' v Matiční ulici v Ústí nad Labem.

Seznam citovaných agenturních zpráv a novinových článků

- V Praze začala 19. schůze České národní rady. ČTK 21.5. 1991.
- Váňa, P.: „Mobilizační plány“ pro případ rozpadu ČSFR. RP 23.5.1991, s. 2.
- Katastrofický scénář a společné evropské regiony byly hlavním tématem dnešního pravidelného vystoupení předsedy české vlády Petra Pitharta v programu rozhlasové stanice Praha. ČTK 28. 5. 1991.
- (čtk, zr): Petr Pithart ke katastrofickému scénáři: Vnitřní věc české vlády. RP 29.5.1991, s. 2.
- V. Mečiar žádá zveřejnění „přísně tajné zprávy vlády ČR“. ČSTK 9.7.1992.
- P. Pithart: Jde o analýzy různých variant rozchodu. ČSTK 10.7.1992.
- V. Klaus žádnou přísně tajnou zprávu o rozpadu ČSFR nezná. ČSTK 10.7.1992.
- Představitel ODA nevylučuje možnost politických procesů v SR. ČSTK 10.7.1992.
- Mečiar žádá zveřejnit tajnou zprávu vlády ČR. RP 10.7.1992, s. 2.
- Vladimír Mečiar: Studená válka? LN 10.7.1992, s. 3.
- Existuje přísně tajná zpráva? ZN 10.7.1992, s. 2.
- Dengler, R., Martínek, M.: Existuje tajný scénář pro případ rozpadu? RP 11.7.1992, s. 1, 2.
- (čstk,tma): Žádný nový tajný plán. MFD 11.7.1992, s. 2.
- Slavík, I.: Mečiarova slovní mlha. MFD 11.7.1992., s. 2.
- (zem): Expremiér i noví čeští ministři k Mečiarově výzvě: Tajná zpráva neexistuje. ZN 11.7.1992, s.1,2.
- Stráský: V. Mečiar se stal objektem omylu. ČSTK 15.7.1992.
- Minárik, P.: Mečiar obvinil českou vládní politiku z agresivity vůči Slovensku. RP 16.7.1992, s. 1, 2.
- Perknerová, K., Dengler, R.: Reakce na vystoupení V. Mečiara v SNR. Stráský: „Násilí tam nebylo žádné!“ P. Pithart odmítá „tajnou zprávu“ a výroky V. Mečiara. RP 16.7.92, s. 2.
- Šabata: Tajná zpráva není, možná ale existují podklady. ČSTK 15.7.1992.
- Klaus: Vláda ČR nepovažuje „katastrofický scénář“ za relevantní. ČSTK 16.7.1992.
- Čič: „Nemohu vyloučit, že jde o podvrh“. RP 16.7.1992, s. 2.
- (bb, hri): Slovensku jde o přežití. LN 16.7.1992, s. 1.
- (jaš): Místopředseda vlády M. Čič o „tajné zprávě“. Velmi smutný dokument. LN 16.7.1992, s. 2.
- Klaus: Do neděle rozpad nebude. RP 17.7.1992, s. 1, 2.
- Podle Weisse se česká politika zjevně chce komplikovaného Slovenska zbavit. RP 17.7.1992, s. 1, 2.
- Kalvodu prý nemůže Mečiar překvapit. RP 17.7.1992, s. 2.
- Uhde-Gašparovič v sobotu. 17. 7. 1992, s. 2.
- Perknerová, K.: Mečiarův šok. RP 17.7.1992, s. 1.
- Dengler, R.: Další zvrát na dohled. RP 17.7.1992, s. 3.
- Tajemství zděděného trezoru. LN 17. 7. 1992, s. 3.
- Franěk, J.: Dusno. LN 17.7.1992, s. 3.
- Slavík, I.: Přibouchl dveře. MFD 17.7.1992, s. 6.
- Překonaný dokument. LN 18.7.92, s. 2.
- (de): J. Ruml k dokumentům na svém ministerstvu: „Žádné násilné stěhování nepřichází v úvahu“. RP 20.7.92, s. 3.
- Redakce Prostoru získala tzv. katastrofický scénář rozpadu Československa. Prostor 21.7.92, s. 1.
- Výňatky z „katastrofického scénáře“ předcházející české vlády. Prostor 21.7.1992, s. 2.
- O „tajné zprávě“. Tři otázky bývalému premiérovi ČR Petru Pithartovi. SS 21. 7. 92, s. 3.
- (ina): „Tajný scénář“ posoudí česká vláda. MFD 21.7.92, s. 2.
- Leschtina, J.: Mečiar měl pravdu. MFD 22. 7.92, s. 6.
- will, les, pak, ina, hv: Veď je tam Mečiar. MFD 22.7.92, s. 7.
- Labuda, V.: Scénáře rozchodu tajné být musí, ale... RP 22.7.92, s. 2.
- Politici k tzv. tajnému scénáři bývalého českého kabinetu. Baudyš a Horálek údajná opatření popírají, podle Klause to není zásadní dokument. RP 23.7.92, s. 2.
- Vajnerová, I., John Z.: Pithartova vláda počítala s přílivem Romů. MFD 23.7.92, s.1,2.
- Žádné vystěhování Romů. RP 23.7.92, s.2.
- Martínková, E.: Střízlivě o historii katastrofického scénáře. LN 23.7.92, s.2.
- Marvan, L.: Jen o chvíli dříve. Prostor 23.7.92, s. 3.

Veis, J.: Přísně tajné. LN 24.7.92, s. 8.
Minárik, P.: Pohyb nenastal z vůle Mečiara ani Klause, je dimenzován celoevropsky. RP 25.7.92, s. 1, 23.
J. Stráský: Nepředpokládáme žádné přesuny občanů mezi ČR a SR. ČSTK 30.7.1992.
Romský kongres protestuje proti cílevědomému rozpadu státu. ČSTK 31.7.1992.
Jan Stráský o Romech. Migrace nehrozí. LN 31.7.92, s. 2.
Slovák v Čechách? Zahraniční pracovník! ČMZN 31.7.92, s. 1.
(gö): Podívá se Body do tzv. tajné zprávy české vlády? RP 31.7.92, s. 3.
(kp): Stráský Bodymu: Česká vláda počítala s přesunem Romů. RP 1.8.92, s. 2.
(kp, top): Hromadné přesuny Romů nepotvrzeny. Za jeden provaz. LN 1. 8.92, s. 2.
Politické spektrum. MFD 1.8.92, s. 2.
Romové se bojí rozpadu státu. RP 8.8.92, s. 2.

Literatura

Hais K., Hodek B. (1998). *Velký anglicko – český slovník*, 2.díl. Praha: Leda, Academia.
Martincová, O. a kol. (1998). *Nová slova v češtině. Slovník neologismů*. Praha: Academia.
Slovník spisovného jazyka českého (1960). I. díl. Praha: Academia.
Nekvapil J. (1999/2000). Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel. *Češtinář* 10, 80-87 (viz též <http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/nekvapil.html>).
Nekvapil, J., Leudar, I. (1998). Masmediální utváření dialogických sítí a politické identity: případ Demokratické strany Sudety, *Slovo a slovesnost* 59, 30-52.

Summary

“A Secret Report from the Czech Government ”. The Analysis of a Political and Media Event

One important instance in the development of Czech-Slovak relations since 1989 is the dispute over the existence and content of documents of the Pithart government discussing anticipated problems linked to the collapse of the joint state. It was the Slovak Prime Minister, Vladimir Mečiar, who announced the existence of this material in July 1992. Starting out from an ethnomethodological conversational analysis and a member categorisation analysis, the authors suggest that the identity of this document was not given but rather took shape in the course of the interaction. An analysis of the reactions of Czech and Slovak politicians to the Czech government documents, together with agency reports and Czech daily newspapers was therefore directed primarily towards determining 1) how the identity of the document was created in the statements of Czech and Slovak politicians; and 2) how the identity of the document was constructed in the press. It showed that the conflict over the identity of the document between Vladimir Mečiar and Czech politicians was largely a conflict over whether this material should be seen as “secret” and “detailed”, or “generally known”, “incomplete”, “without official sanction”. It should however be noted that these “categorical predicates” or features attributed to the Czech government papers by various individuals then became part of their argument. For example, for Mečiar the “secrecy” of the document was proof that the Czech government wanted the state to collapse and had already begun to prepare the Czech, but not the Slovak, party for it, while for the opposition paper *Rudé právo*, the main focus was that the Czech government was concealing something from its citizens.

The authors also examined how individual actors, politicians and journalists, reacted to the suggestion that this material concerned not only processes relating to the split of the state, but also “relocating citizens of the Romany ethnic group to Slovakia” and “taking precautions to limit mass migration of Romanies to the Czech Republic”. The analysis showed that thinking on the Romany question at that time was also influenced by Czech-Slovak relations and the positions of individual politicians and newspapers to the split of the state. Czech politicians and publications only discussed the “Romany exodus” insofar as it could be used as a counter-argument in the debate on who was to blame for the collapse of the federation, or insofar as it allowed an implicit critique of Czech policy (in the case of *Rudé právo*). When Czech papers did quote or paraphrase Romanies or their political representatives, it used them to corroborate the lack of foundation in Mečiar’s accusation or to show that the political and economic situation in Slovakia under his government was (and would be) worse than that in the Czech Republic.